

**PROGRAMMA
VERKIEZINGEN
PROVINCIALE STATEN
EN WETTERSCHIP**

2019 - 2023

Wat foar provinsje wurdt Fryslân? Do meist it sizze 20 maart.

Doen we mee aan de tweedeling in de samenleving, die van laag en hoog en arm en rijk? Accepteren we dat er straks mensen langs de kant staan omdat hun banen niet meer bestaan? Of dat hulpbehoevenden niet gewassen worden, omdat we geen jeugd hebben die hier wil wonen en werken? Zadelen we de jonge generatie op met een leeg land, de lucht vol CO₂? Zien we cultuur als iets 'dat je weekends af en toe doet'? Betuttelen we goeie ideeën zoals een dorpsmolen? Nee dus.

Do hast wat te kiezen. Do hast wat te winnen!

Wij gaan samen met jou voor een mienskip waarin écht iedereen mee kan doen. Waarin iedereen werk heeft én werk houdt in een nieuwe economie. Waarin iedereen mee kan doen met onderwijs, met een baan, op een stageplek, in een voorstelling, met sporten en bewegen of bij een energieproject in het dorp. In een landschap waar de weidevogels weer terug zijn en het openbaar vervoer duurzaam en innovatief geregeld is. In wijken en dorpen waar jij je ideeën en talenten kunt inzetten.

We willen winnen op werk, gezondheid, toerisme, de mienskip, duurzaam en betaalbaar wonen en reizen, ons landschap en een houdbare economie. We willen winnen voor jou en alle Friezen die er elke dag iets van willen maken. We willen gaten dichtlopen op een veld waar gemeenten zaken al heel goed regelen, maar waar de provincie soms iets kan doen om een regionale arbeidsmarkt, woningmarkt en energiemarkt te kunnen verbeteren in een tijdperk waarin alles razendsnel verandert.

Want als we iets willen, dan lúkt het. Dat hebben we met elkaar laten zien in 2018. We haakten de grootste deken ter wereld. Honderden sporters deden mee aan activiteiten, ook mensen met een beperking. We maakten voorstellingen met onze dorps- en wijkgenoten. Bedachten nieuwe uitvindingen op festivals. Ontvingen duizenden toeristen. Onze kinderen ontdekten hun talent en boeren ontdekten een groener pad.

We keken gezamenlijk omhoog bij de Reuzen en stonden massaal te juichen langs de Elfstedenroute bij die andere reus. Wat gebeurde er een boel in 2018. PvdA Fryslân wol trochsette blinder. Winnen met impactvolle projecten op het gebied van een sociale provincie, open cultuur, eerlijke en sterke economie, schoon water, biodiverse natuur en droge voeten. Door met elkaar te werken aan onze provincie, is iedereen zeker van een mooie toekomst.

Er valt namelijk nog zoveel te winnen voor een sociaal, betaalbaar, leefbaar, groen, bereikbaar, ondernemend en cultureel prachtig Fryslân. Voor nu, maar vooral ook voor de toekomst. Voor onze kinderen en kleinkinderen.

Dat is hard nodig. Er zijn nu nog teveel mensen zonder baan en de arbeidsmarkt verandert razendsnel. Voorzieningen verdwijnen. In 2030 is 1 op de 5 Friezen 65 jaar of ouder. Jongeren trekken nog steeds vaak naar de Randstad.

Onze CO₂-uitstoot is niet meer acceptabel. Boeren hebben hart voor hun bedrijf en beesten, maar zitten vaak financieel in de knel. We willen onze kinderen niet opzadelen met een vervuild milieu en landschapspijn, of met een tekort aan schoon water. Onze toeristische en culturele sector doen het goed, maar kunnen veel beter ingericht worden om aantrekkelijk te worden en te blijven.

We staan voor grote maatschappelijke opgave zoals de transitie naar duurzame landbouw, duurzame energie en Fryslân CO₂-neutraal. PvdA Fryslân wil ervoor zorgen dat de investeringen die hiervoor nodig zijn voorgefinancierd worden. Ook wil PvdA Fryslân ervoor zorgen dat deze grote veranderingen ook haalbaar zijn voor mensen met een kleine portemonnee of voor boeren die financieel klem zitten.

We willen geen hijgerige korte termijn-politiek met wat populaire kreten. Samen met jou en al die andere Friezen willen we wél een provincie waar de jonge generatie dromen en ambities waar kan maken en de oudere generatie net zo gezond en gelukkig oud kan worden. Daar gaan we voor. Winst mei?

PvdA Fryslân

Waarde(n)vol Fryslân

Wat heb jij nodig om gelukkig te zijn in Fryslân? We kunnen wel zingen dat het 'it bêste lân fan ierde' is, maar daar zijn wel belangrijke dingen voor nodig. Een fijne wijk of een prettig dorp met goede voorzieningen. Onderwijs, om verder te komen met je ambities en talenten. Leuk werk, gezellige activiteiten en sociale contacten. Relaxed kunnen bewegen of fanatiek kunnen sporten. Zorg dichtbij als je dat nodig hebt. Een omgeving met gezonde lucht, gezond water en veilige wegen om met goed vervoer overal en uiteindelijk weer thús te komen.

Met PvdA Fryslân ben jij zeker van alle dingen die jij belangrijk vindt. Samen met een heleboel andere Friezen. Je wilt dat we voor elkaar zorgen, dat iedereen een eerlijke kans krijgt om mee te doen. Dat de lasten en lusten ook eerlijk worden verdeeld. Dat iedereen recht heeft op een fijne plek om te wonen. Dat de politiek luistert, tijd voor je maakt en dingen doet die echt iets toevoegen. Dat we niet voor groter, maar voor beter gaan. Dat we verantwoordelijkheid nemen voor alle mensen, maar ook voor de natuur. Dat zijn de waarden van de PvdA.

Winne op 11 haadpunten

1. Winne foar de mienskip

- Heel veel Friezen hebben mooie projecten met impact georganiseerd, omdat ze met geld uit het Iepen Mienskipsfûns (IMF) in hun wijk of dorp aan de slag konden. Wij willen dat IMF doorzetten en uitbreiden naar IMF XXL, ook voor grotere en groene plannen.
- #datkinnewyselswol Er zijn in Fryslân allerlei ideeën en initiatieven op het gebied van zelf doen, meepraten en burgers betrekken bij de politiek, daar wil PvdA Fryslân samen mee aan de slag.
- We willen er zeker van zijn dat inwoners optimaal de ruimte en hulp krijgen om zelf projecten op te starten voor bijvoorbeeld wonen, investeren in energie en het goed gebruiken van grond. Bij grote investeringen moeten burgers mee kunnen profiteren.

2. Winne foar wurk

- We gaan ervoor zorgen dat je dichterbij huis nieuwe dingen kunt leren, zodat je klaar bent voor de arbeidsmarkt van de toekomst. Dat willen we bereiken met laagdrempelige **Wurkspots**. Plekken waar je kennis maakt met andere beroepen, nieuwe werkgevers en je eigen talenten.
- **Ticket foar de Takomst**: iedere Fries krijgt de mogelijkheid om verder te leren, nieuwe netwerken te vinden, zich om te scholen en cursussen te doen op toegankelijke plekken zoals dorpshuizen en wijkcentra, waar onderwijs en bedrijfsleven samen komen. De drempel van 250 euro willen we wegnemen voor mensen die het niet breed hebben.
- **Gastvrij Fryslân** geldt ook voor de arbeidsmarkt, we willen zorg dragen voor goede werk- en woonomstandigheden voor nieuwe Friezen en voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. We zijn nog lang geen iepen mienskip voor mensen met een beperking.

3. Winne foar in sterke ekonomy

- Fatsoenlijke aanbestedingsregels die passen bij de aard en schaal van opdrachten, zodat lokale bedrijven echt een eerlijke kans krijgen. Daar hoort ook strenge handhaving bij. Nu wordt er nog te vaak op prijs beoordeeld. Wij gaan voor een economie waarin iedereen mee kan doen, duurzaamheid en circulariteit als eerste criteria.
- We willen dat er één (netwerk)organisatie is voor Fryslân die de ondersteuning organiseert voor bedrijven.

4. Winne foar goeie en betelbere soarch

- Wat ons betreft gaat provincie Fryslân optimaal voor **Preventie Fryslân**. Over een paar jaar is 1 op de 3 Friezen boven de 65 jaar. We hebben een vitale bevolking nodig en willen daar nog meer op inzetten, samen met GGD Fryslân, Sport Fryslân en met culturele interventies zoals muziek. Langer fit blijven betekent langer thuis wonen, meedoen en minder eenzaam zijn.
- Medewerkers in de zorg moeten zekerheid hebben in hun werk, zij zijn goud waard.
- We willen dat de zorg overal in Fryslân goed is. **Kwaliteit, bereikbaarheid, maatwerk en preventie** moeten daarbij voorop staan. Iedereen moet de zorg krijgen die hij of zij nodig heeft. In de thuissituatie hebben veel mensen baat bij een fijnmazig netwerk van zorgprofessionals en belangbehartiging.
- Om **langer zelfstandig thuis** wonen te stimuleren moet het MKB, vanuit het provinciale programma zorg-economie, gestimuleerd worden **zorginnovaties** te ontwikkelen.

5. Winne foar goed en duorsemen wenjen

- Samen met gemeenten willen we onderzoeken hoe en waar Friezen willen wonen, ook willen we helpen bij het organiseren van **nieuwe vormen van wonen en nieuwe financieringsmodellen**. Zo voorkomen we verkrotting, behouden we de jeugd in het dorp en kunnen we flexibel bijbouwen met demontabele woningen.
- We vinden dat de provincie actiever kan helpen om in te spelen op de veranderingen die in de woningmarkt zullen optreden en negatieve effecten zoals verkrotting tegen te gaan of om te voorkomen dat de goedkope voorraad van woningen wordt opgekocht door malafide investeerders. Dit is slecht voor de leefbaarheid en we moeten daar als provincie samen met de gemeenten en woningcorporaties mee aan de slag.
- Kleinschalige woonzorg-initiatieven willen we stimuleren.

6. Winne foar ús lânskip

- We zadelen onze volgende generatie niet op met vervuilde lucht, arme grond en kernafval.
- We zetten door met **Valuta voor Veen**. Zo zorgen we ervoor dat er geen Fries CO₂ in de lucht komt.
- We hebben alle kennis en nieuwe ideeën nodig op dit gebied. In het komende jaar willen we een atelier als **Places of Hope** - een atelier in Leeuwarden met knappe koppen en praktische denkers - veel nauwer betrekken bij politieke besluitvorming. Waarom zouden we als partijen het wiel uitvinden als er al hele goede ideeën klaar liggen?
- Boeren willen graag een goede boterham verdienen, maar wel op een groene manier die goed is voor de vogels en het landschap. We gaan voor de voortzetting van het **Living Lab Natuurinclusieve landbouw**, waarbij boeren in een koplopersrol ook beloond worden voor hun ambassadeursschap en dat niet in hun werktijd hoeven doen.
- Eerst alle daken van huizen en bedrijfsgebouwen vol leggen met zonnepanelen en dan pas landbouwgronden, mits het goed landschappelijk kan worden ingepast.
- We zijn **tegen gas- en zoutboring in de Friese bodem en onder de Waddenzee**. De Waddenzee als UNESCO wereld erfgoed biedt geen plek aan activiteiten in de bodem, welke verstorend kunnen zijn aan de natuur.
- Grootschalige mestvergisters horen niet thuis in Fryslân, al helemaal niet bij de bebouwde omgeving of bij natuurgebieden.

7. Winne foar skjin wetter en enerzjy

- Schoon en voldoende water en droge voeten voor iedereen; in de stad en op het platteland.
- Op tijden van droogte of juist heel veel buiten moet Wetterskip Fryslân van tevoren kunnen inspelen met een **flexibel waterpeil**.
- We zetten een tandje bij als het gaat om **schoon water**, door meer te doen aan medicijnresten in water en aan nieuwe stoffen, zoals microplastics.
- Ook met meer **natuurvriendelijke oevers** dragen we bij aan schoon water, biodiversiteit en een mooier landschap.
- Het **Wetterskip moet koploper worden** in het halen van energie uit oppervlaktewater en het slib dat overblijft bij de waterzuivering.
- We blijven Wetsus ondersteunen als dé plek waar watertechnologie plaatsvindt en daarmee ook de ontwikkeling van banen.
- Via het Fûns Skjinne Fryske Enerzjy (FSFE) ligt er nog een heleboel geld op de plank, we willen dat **corporaties en de bouwsector** worden aangezet om deze gelden goed te gebruiken, juist ook voor bewoners met een kleine portemonnee.
- Een **Elkenien Grien-team** van ambassadeurs, verslaggevers en onderzoekers monitort zichtbaarder en beter dan nu hoe we ervoor staan met de verduurzaming, dat is nu ondermaats en lang niet genoeg om de gestelde doelen te halen.

- We willen de ruimte geven aan **demontabele huizen en duurzame herbestemming**, zodat ook jongeren kunnen blijven wonen in het dorp waar hun hart ligt en ze later kunnen doorstromen. Dit scheelt veel extra bouwen en behoudt de jonge generatie voor leefbaarheid, vriendengroepen en betrokkenheid bij het dorp en de wijk.
- Weggooien en verspillen is niet meer van deze tijd. We gaan voor een provincie waar **alles zijn waarde heeft en houdt**. Door het slim scheiden van spullen, inzamelen van materialen en bedenken van nieuwe producten kunnen mensen aan het werk in deze circulaire economie, zodat ook zij zich gewaardeerd voelen. **Circulair Fryslân** heeft ambitieuze doelstellingen, maar daar werken we graag aan mee.
- Het klimaat verandert, daar moeten we onze omgeving en scholing op aanpassen. We zetten ons in voor het **opleiden van installatietechnici**. Goed voor het milieu, goed voor werk. De **Route du Soleil** - een weg gemaakt van zonnepanelen tussen Bolsward en Workum - wordt het voorbeeldproject van deze transitie. Samen met TNO en de Friezen laten we zien wat het betekent om te verduurzamen op grote schaal.

8. Winne foar toerisme

- Met een **Deltaplan Bestemming Fryslân** wil PvdA Fryslân het toerisme een blijvend level hoger brengen: meer plezier en creativiteit in het ontvangen van gasten, meer omzet én... meer aandacht voor schitterende gebieden die achterblijven in de toeristische agenda. We moeten toerisme veel beter als economische peiler inzetten. 2018 heeft ons dat laten zien. Dat vraagt om meer investeringen in ons aanbod en de marketing daarvan.
- **Bijzondere (monumentale!) leegstaande panden**, unieke maar verkrottende huisjes langs de kust of op het platteland... Daar willen we mee aan de slag. In plaats van ze af te moeten schrijven, willen we onderzoeken of we kunnen investeren in deze panden als mini-hotels in een herkenbare lijn. Toeristen komen voor rust en onderscheidende plekken, bewoners kunnen daar hun brood mee verdienen.
- Met schitterende gebieden bedoelen we natuurlijk de Wadden, maar ook de Friese Wouden en de IJsselmeerkust waar nog veel meer te ondernemen valt. We willen meer visie en lef op die dossiers, dat is nodig voor zowel natuur als toerisme.
- In 2018 is gebleken dat de Elf Steden met de fonteinen extra potentie hebben gekregen om cultuurtoeristen te trekken. Culturele Hoofdstad leert ons dat investeren in cultuur loont. Dit moet in de komende periode verder worden benut.

9. Winne foar kultuer en beweging

- De geleerde les van 2018? **Friezen de ruimte geven om mooie evenementen, voorstellingen en andere projecten te realiseren**. Het Iepen Mienskipsfûns (in XXL-vorm) kan hieraan bijdragen, evenals het in stand houden van een ticketing-garantiefonds zodat grote voorstellingen ontwikkeld kunnen worden.
- De basis moet beter op orde. Conforme subsidies voor onze instellingen, geïndexeerd én met de zekerheid dat iedereen in aanraking komt met verschillende uitingen van cultuur en zijn/haar eigen passie of talent kan ontdekken.
- Meer **gratis toegankelijke evenementen of beschikbare vrijwilligerskaarten** zoals we ook in 2018 hadden. Dan kan echt iedereen meegenieten. Culturele organisaties die subsidie krijgen, worden verplicht om tickets en activiteiten beschikbaar te stellen en samen te werken met maatschappelijke organisaties. De Mienskip maken we samen.
- Culturele projecten die een slinger geven aan een mienskip waar iedereen mee kan doen en bij kunnen dragen aan **sociale cohesie, toerisme, talentontwikkeling, de natuur of economie** kunnen in aanmerking komen voor de legacy-programmering.
- **Fan taalpolizei nei taalwille!** We geane foar nije en kreativere wizen fan Frysk ûnderwiis, basisskoallen mear begeisterje en boeie mei bredere lessen.

- **(Cultuur)sporten verdienen meer regionale support**, zonder deze uitingen zijn onze Friese seizoenen oer saai en de dorpen zonder bloeiend verenigingsleven, zonder beweging worden we een stram en eenzaam volk.

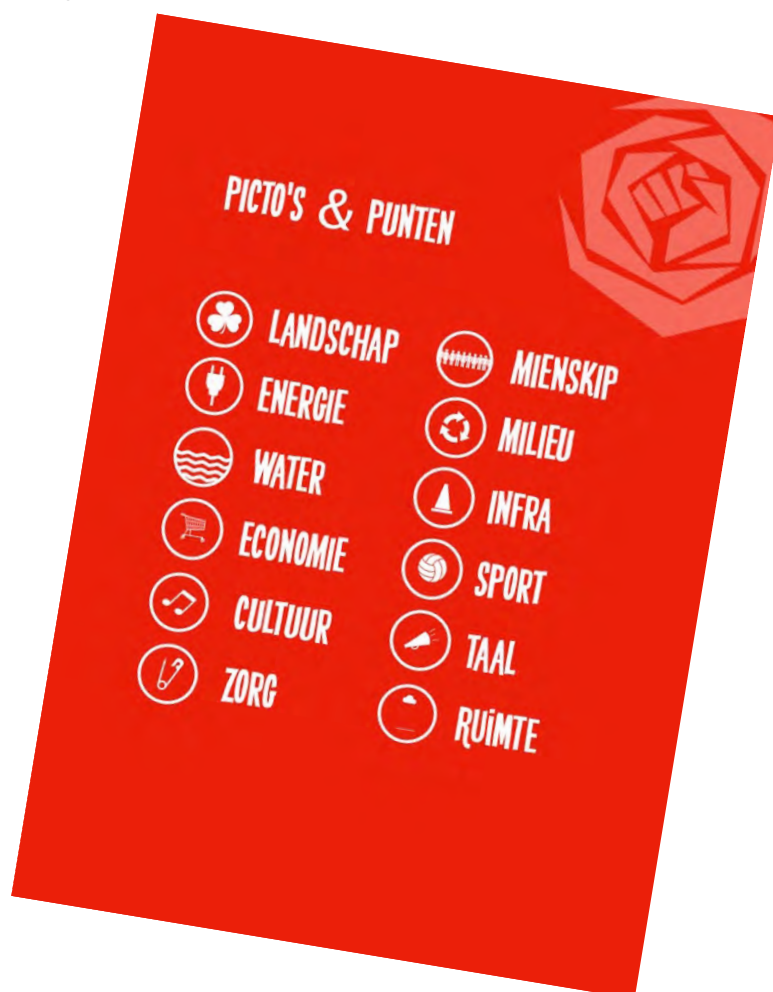
10. Winne foar fernijd ferfier

- Linksom of rechtsom, er móet **sneller vervoer naar en van de Randstad** gerealiseerd worden. De komende 4 jaren willen we niet blijven hangen in oude discussies, maar met een goed onderzoek onder Friese forensen duidelijk krijgen welke behoefte er is en samen met toekomstmakers een scenario uitwerken. Geen prestigeprojecten, wel fatsoenlijke reistijden en een goed vestigingsklimaat voor hurde wurkers die prettig willen wonen.
- We faciliteren onderzoeken en pilots die samen reizen, knooppuntenvervoer met busjes van de post en andere bezorgdiensten mogelijk maakt. De **Tomme Omheech**-uitvinding van Heeg kan voor heel Fryslân een succes worden.
- Vooral voor senioren en mensen met een fysieke uitdaging, **fatsoenlijk deur tot deur-vervoer**.

11. Winne foar in sosjaal en takomstproof Fryslân

- Fryslân moet betaalbaar, sociaal, bereikbaar, aantrekkelijk, creatief, groen en innovatief blijven. Dat vraagt daadkracht, lef en openheid. Nieuwe manieren van democratie en financiering. Durven te dromen, anders te zijn en te dóen. Geen ego, maar eco. Niet exclusief voor mensen in een bepaald kringetje, maar inclusief iedereen. Geen oogkleppen en vaste domeinen, maar een overstijgende visie en enthousiast leiderschap. Daar mag je PvdA Fryslân op afrekenen in 2023.

Lees hierna verder voor ons uitgebreidere programma.

1. Winne mei de mienskip

Adem eens diep in en kijk om je heen. Wat een ruimte hebben we hier! Waarom zou de overheid zich dan ook bemoeien met wijken en dorpen die zelf hun toekomst willen organiseren? Wij gaan net als jij voor ruimte, zodat Friezen zelf aan de slag kunnen en mogen met openbare inrichting, duurzaamheid en voorzieningen. Je krijgt vertrouwen van een provincie die je helpt bij plannen waar de mienskip beter van wordt.

'Als Friezen iets willen, dan lukt het. Kijk maar naar de bewoners in Reduzum. Zij willen vergroenen op een manier waarbij iedereen er ook iets aan overhoudt. Die samenwerking en schouders eronder is tekenend voor veel wijken en dorpen. Zulke ideeën uit de mienskip zijn goud waard en verdienen zoveel mogelijk de ruimte.'
Remco van Maurik - fractievoorzitter PvdA Fryslân

- We zetten het lepen Mienskipfûns (IMF) door, maar we willen ambitieuzer zijn in het bereiken van mensen die de route naar het IMF nog niet kennen.
- We steunen ook het burgerinitiatief dat pleit voor het mogelijk maken van grótere projecten met impact op de mienskip, IMF XXL.
- In de combinatie van Doarpswurk, Streekwurk, Friese Milieufederatie, Keunstwurk en het lepen Mienskipfûns wordt een compacte organisatie gevormd die optimaal samenwerkt aan leefbare dorpen.
- We zien nog te vaak dat armoede ervoor zorgt dat mensen niet mee kunnen doen, daarom willen we het Kansenfonds behouden.
- Right to challenge! De overheid mag vaker uitgedaagd worden door bewoners als het beter kan.
- Dat kan dichterbij. We willen jou als kiezer en bewoner véél vaker om je mening en ervaring vragen en gaan voor Democratie Fryslân Style. Je kunt meedenken via een dorpentop, stadsgesprekken en digitale referenda, maar ook aan de keukentafel in toegankelijke setting.
- We kennen veel talen in Fryslân, maar gebarentaal of ondertiteling voor doven en slechthorenden wordt veel te weinig gebruikt. Wij gaan voor een verstaanbare politiek.
- Natuurlijk zijn we te bereiken via onze social media op Twitter, Facebook en Instagram. Vanaf nu zijn we ook simpel te bereiken via de PvdA Fryslân Whatsapp. We gaan graag met je in gesprek!

2. Winne foar wurk

Je talent inzetten. Erkenning krijgen. Geld verdienen voor een zeker bestaan. De economie draait goed. Maar nog niet voor alle Friezen. Dat moet anders. De arbeidsmarkt vergrijsst en we hebben iedereen nodig in de toekomst. Werkzoekenden, eigenlijk-veel-meer-willers, zij-instromers, talenten die graag aan de slag willen in de nieuwe economie... Iedereen heeft recht op perspectief en mee kunnen doen. Ook mensen die hun baan verliezen in de nabije toekomst door digitalisering en automatisering.

- Er zijn - ondanks goede gemeentelijke inspanningen - nog steeds mensen die niet meedoen. Sommigen van hen dreigen de boot te missen omdat er andere vaardigheden nodig zijn op een moderne arbeidsmarkt, anderen hebben een beperking of hebben net even een zetje nodig van een ander. Geen hulpverlener, maar een maatje of kennis waarmee ze kunnen optrekken en door wie ze in de praktijk worden geënthousiasmeerd.
- We investeren in ontmoetingsplekken, broedplaatsen, toegankelijk onderwijs en nieuwe vormen van leren om iedereen echt de kans te geven mee te doen.

Wurkspots, waar innovaties en ambachten samenkomen en iedereen kennis kan maken met nieuwe mensen én vaardigheden. Oud en en jong leert van en met elkaar. Naar voorbeeld van Volker Wessels die een dergelijke proeftuin heeft opgezet: *je bent zeker geschikt voor een functie, we weten nog niet welke, maar dat gaan we ontdekken.*

- Met het Leerwerkloket Fryslân kunnen we nog veel meer mensen aan de slag krijgen. We gaan voor een Takomsticket. Een voucher, die iedere Fries kan verzilveren in uren onderwijs of cursus. De één ontdekt nieuwe talenten in een Maakplek, op een laagdrempelige locatie met bedrijven en scholen. De ander volgt een cursus of leert verder om klaar te zijn voor de arbeidsmarkt. We willen garant staan voor mensen die 250 euro als startkapitaal niet kunnen missen, zodat echt iedereen weer onderwijs kan volgen.
- Het Wetterskip sluit aan bij deze fysieke plekken om mensen nieuwe vaardigheden en perspectieven te bieden in de watersector.
- We dagen het bedrijfsleven en onderwijs uit hun kennis lokaal aan te bieden en bereiden ons gezamenlijk voor op de arbeidsmarkt van de toekomst.
- De verbinding tussen onderwijs en bedrijfsleven verdient blijvende aandacht en aanmoediging van campussen die doorstroom bevorderen, waarbij jongeren en instromers op een natuurlijke en wervende manier kennismaken met de praktijk en de vaardigheden die daar nodig zijn.
- Snel internet en toegang tot kennis is essentieel dit tijdperk. Iedereen moet aangesloten worden om mee te doen, te ondernemen en te leren.

‘Er is ontzettend veel werk in de horeca, de ICT en de zorg. Er ligt ook een wereld open in de maakindustrie. Het zou enorm helpen om werkzoekenden op een simpelere wijze te betrekken bij die sectoren en mensen in onderdelen hun nodige papieren te kunnen laten halen. Lessen in het dorps huis, de praktijk leren in een loods om de hoek. We vinden het een pilot waard om veel meer Friezen zelfvertrouwen, perspectief en werk te laten vinden. Zoals we al grote successen boeken met laaggeletterden op deze manier, willen we het onderwijs toegankelijk maken voor alle doelgroepen.’

Frank van Hout, College van Bestuur Friesland College

- Kern van de zaak: veel toegankelijker (praktijk)onderwijs online en offline in de dorpen aangeboden, veel meer contactmomenten tussen regionale werkgevers en werkzoekenden, stimuleringsprogramma’s voor meelopen in het bedrijfsleven.
- In de krimpregio’s moet het onderwijs divers zijn. Leerlingen horen in de eerste jaren van het voortgezet onderwijs op fietsafstand van school te wonen.
- Fan pjut oant promovendus, van peuterschool tot aan universiteit... Fryslân is de place to be foar elk dy’t leart, stappen set en tûker wurde wol. We zijn trots op de opening van Campus Fryslân en blijven natuurlijk voor een florerend universitair klimaat.
- Nog te weinig mensen met een beperking komen aan het werk in Fryslân. Een regionale campagne met rolmodellen en werkgevers moet hier in verandering brengen. Provincie en Wetterskip hebben hierin een voorbeeldfunctie.

‘Als ondernemer én moeder van 4 hoogbegaafde kinderen heb ik een plan geschreven voor een koppeling van hoogbegaafde talenten aan het MKB en de universiteit in Fryslân. Een pilot om van deze thuiszitters de uitvinders of managers van morgen te maken is een win-win situatie. Sportief talent krijgt de ruimte, waarom dan ook niet ons slimme talent? Zij willen ook graag meedoen en niet langs de kant staan.’

Trudie Timmerman, LED Factory

‘Provincie en Wetterskip Fryslân geven het goede voorbeeld met werk voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Met meer activiteiten waar ook deze doelgroepen specifiek voor worden uitgenodigd, raken meer nieuwe medewerkers geënthousiasmeerd en betrokken.’

Henni van Asten – fractievoorzitter PvdA Wetterskip Fryslân

3. Winne foar in sterke ekonomy

Het MKB levert de meeste banen op en heeft de grootste impact op onze mienskip. Ondernemers met lef, doorzettingsvermogen en een visie op een houdbare ekonomie. Zij verdienen toegankelijke en eerlijke subsidietrajecten en praktische steun bij nieuwe plannen.

- PvdA Fryslân gaat voor fatsoenlijke aanbestedingsregels die passen bij de aard en schaal van opdrachten, zodat lokale bedrijven echt een eerlijke kans krijgen.
- Samen met vakbonden moeten we fanatiek aanbestedingen controleren en boetes opleggen als misstanden ontstaan.
- Ondernemerschap en innovaties blijven we stimuleren, van vouchers tot aan subsidiebedragen voor ondernemers die zorgen voor meer werkgelegenheid of impact op ons innovatievermogen.
- We willen dat er één (netwerk)organisatie is voor Fryslân die de ondersteuning organiseert voor bedrijven.
- We willen kritischer kijken naar de grote subsidiebedragen richting ondernemingen die ook met organische groei verder komen of beter kunnen bijdragen aan de maatschappij zoals met banen voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt.
- Wetsus heeft een belangrijke rol in kennis, talentontwikkeling en groei van banen in deze provincie. We willen Wetsus blijven helpen ontwikkelen.
- We blijven plekken stimuleren waar onderwijs, ondernemers en overheden samen komen. Zulke locaties willen we blijvend faciliteren zolang ze waarde toevoegen. We willen concretere doelstellingen formuleren op deze plekken, hoe werken ze samen en hoe leveren ze echt een bijdrage aan werk en welzijn?
- Zowel voor het Wetterskip als de gehele provincie geldt dat we unieke kennis en producten hebben die we kunnen vermarkten, we willen bedrijven en instellingen helpen die rol op het wereldpodium te pakken, dat is belangrijk voor werkgelegenheid en baanbehoud.
- Internationale studenten vinden hier veel kennis, maar we willen ook dat ze hier een thuis vinden en uiteindelijk ambassadeur zijn van Fryslân als een lepen Mienskip. Een programma om Fryslân te leren kennen zou goed zijn.

4. Winne foar goeie soarch

We wonen in een zogenoemde ‘blue zone’. Een regio waar we heel gezond en gelukkig oud kunnen worden, vanwege de ruimte, schone lucht, gezonde levensstijl en mienskip die we hier hebben. Maar dan moet de zorg wel goed geregeld zijn en de Friezen actief en gezond zijn. PvdA Fryslân gaat voor Preventie Fryslân, zodat we met elkaar fit en vitaal blijven en onze senioren voldoende support ervaren.

- Bewegen moet in Fryslân voor iedereen bereikbaar zijn. Openbare trimparken, toegankelijke tennisbanen, coaches die je helpen met een gezonde geest in een gezond lichaam. Met GGD Fryslân en Sport Fryslân willen we meer impact hebben.
- We willen dat de zorg overal in Fryslân goed is. Kwaliteit, bereikbaarheid, maatwerk en preventie moeten daarbij voorop staan. Iedereen moet de zorg krijgen die hij of zij

nodig heeft, netwerkorganisaties voor ouderen of andere hulpbehoevenden moeten hierbij goed kunnen helpen.

- We moeten door de hele provincie bereikbare kwaliteitszorg met een passend en toekomstbestendig zorgaanbod realiseren. Dit betekent in de regio het garanderen van 'zorg op maat' in ziekenhuizen zoals De Sionsberg, maar ook het stimuleren van kleinschalige woonvormen.
- De provincie moet er alles aan doen om meer huisartsen naar Fryslân te halen om de wachtlijsten voor huisartsen terug te dringen.
- Om langer zelfstandig thuis wonen te stimuleren moet het mkb, vanuit het provinciale programma zorgconomie, gestimuleerd worden zorginnovaties te ontwikkelen.

5. Winne foar goed en duorsem wenjen

Huurders met een smalle beurs willen het liefste in de grotere kernen met voorzieningen wonen. Dit heeft gevolgen voor de bevolkingssamenstelling in de dorpen. Het Fries Sociaal Planbureau voorziet daarbij dat door de vergrijzing binnen één á twee decennia er een groot aantal woningen op de koopmarkt beschikbaar komt. Dit kan grote gevolgen hebben voor de leefbaarheid in de dorpen en met name de kleinere kernen. De gemeenten hebben de verantwoordelijkheid voor het volkshuisvestelijke beleid binnen hun eigen gemeente, maar de hierboven geschetste ontwikkelingen zijn gemeentegrens overstijgend. Daarom ligt er absoluut een taak voor de provincie.

- Samen met gemeenten willen we onderzoeken hoe en waar Friezen willen wonen. Ook willen we helpen bij het organiseren van nieuwe vormen van wonen. Zo voorkomen we verkrotting, behouden we de jeugd in het dorp en kunnen we flexibel bijbouwen met demontabele woningen.
- We vinden het de moeite waard om te onderzoeken of we een provinciale huisvestingsverordening kunnen toepassen, vanwege bovenstaande uitdagingen.
- Kleinschalige woonzorg-initiatieven willen we stimuleren.
- In Project Herbestemming willen we impulsbedragen beschikbaar stellen voor het herontwerpen van panden, zodat Friezen kunnen blijven wonen in hun regio.
- Er moeten nieuwe woonconcepten worden ontwikkeld in relatie met saneren, sloop en nieuwbouw in onze krimpprovincie. In kleine dorpen kunnen compacte projecten voor jong en oud nodig zijn voor leefbaarheid. Dorpsontwikkelingsmaatschappijen, ruilverwoningen en ons richten op de bestaande bouw zijn goede voorbeelden daarvan.

6. Winne foar ús lânskip

We hebben in Fryslân geweldige vergezichten en betrokken boeren en bewoners die gaan voor natuur. We zadelen onze kinderen toch niet op met een milieu-erfenis en kernafval? We zijn zuinig op ons landschap. Wat is er al, wat kunnen we hergebruiken en pas daarna wat gaan we neerzetten? In alle plannen van de provincie is dat voor ons het belangrijkste. Van wie is ons uitzicht, van wie is ons landschap? Dat bespreken we met elkaar in overleg, wat ons betreft nog veel vaker als mee-organiserende partij in bijeenkomsten en atelier-sessies.

Voorop gesteld. We blijven daarbij altijd strijden voor betaalbaarheid en gelijkheid. Het mag niet zo zijn dat mensen met een krappe beurs meer moeten betalen, of niet voordeel hebben van zonnepanelen of andere constructies. En niet alleen de dorpen moeten de impactvolle effecten in hun omgeving ervaren. Nieuwe manieren van energiewinning moeten in balans zijn voor dorpen en de steden.

Voor nieuwe plannen gelden wat ons betreft deze criteria vanaf 2019:

- Draagt het bij aan een biodivers en aantrekkelijk Fries landschap?
- Draagt het bij aan klimaatadaptatie?

- Heeft het geen schadelijke impact op het milieu, beter nog: is het duurzaam en richting circulair?
- Draagt het bij aan een gezonde leefomgeving, ook bij meer subjectieve factoren als geur en andere overlast?
- Kunnen we nieuwe verdienmodellen realiseren voor boeren en andere ondernemers die rekening houden met bovenstaande factoren?
- Is het betaalbaar?

Verdroging van het veen, een veel te hoge CO₂-uitstoot, een dramatische terugloop van weidevogels en insecten, hoosbuien en hittedagen, landschapspijn, ganzenoverlast en een landbouwsector die onder druk staat. Problemen die stuk voor stuk wijzen op een disbalans in de natuur. Helaas verloopt de huidige aanpak stroperig. Een belangrijke oorzaak is dat er te weinig samenhangende maatregelen zijn. Het blijft nu steken in losse initiatieven en plannen toegespitst op deel- problemen en symptomen. We moeten allemaal ons steentje bijdragen aan de aanpak van het klimaatprobleem. Gezamenlijk.

'Iedereen wil dat onze kinderen opgroeien met schone lucht en een landschap vol verschillende vogels. Dan mogen we ze niet laten stikken en opzadelen met een milieu-erfenis. Samen gaan we voor groen en gezond, trotse boeren en nieuwe manieren van werken. Met onze plannen zijn we zeker van een gezond en groen Fryslân.'

Hetty Janssen, statenlid PvdA Fryslân

Het Friese veenweidegebied is hét gebied om te starten met een integrale aanpak, op Fries én landelijk niveau. Natuurlijk vanwege de urgentie van de problematiek van veenoxidatie, bodemdaling en het grondwaterpeil. Maar net zo belangrijk, voor het ontwikkelen van duurzame bedrijfsmodellen voor de langere termijn. Boeren hebben een groot hart voor de natuur, maar ervaren teveel onzekerheid en risico's. Zij moeten zeker zijn van inkomsten en een betrouwbare overheid die verder kijkt.

We gaan voor:

- Toename van natuurherstel en biodiversiteit.
- Betere aandacht voor het Natuurnetwerk Nederland.
- Betere dienstverlening voor Friezen die klachten hebben over hun omgeving zoals stank, milieuvervuiling, etc. Zij worden nu vaak van het kastje naar de muur gestuurd.
- Minder CO₂-uitstoot en bodemdaling.
- Blijvende vernatting van het veenpakket.
- Versnelde overgang naar duurzame landbouw.
- Succesvolle groene bedrijfsmodellen verder uitrollen.
- Robuuste gebieden voor insecten en weidevogels.
- De wijze van agrarische bedrijfsvoering moet zich aanpassen aan hetgeen passend is op een bepaalde plek, ook als de reductie van CO₂-uitstoot vraagt om een hoger waterpeil. Functie volgt peil.
- Gesprekken met individuele boeren, i.p.v. enkel de belangenbehartigers.

Hoe helpen we?

- Door zoveel mogelijk de boeren te faciliteren in kennis met opleidingen en adviseurs, nauw samen te werken met agrarische kennisinstututen en bedrijfsverplaatsingen via een grondbank te organiseren.
- We gaan niet akkoord met halfbakken voorstellen. Als we het veenweide-dossier goed aanpakken, lossen we een heleboel problemen op. Bestuurders met lef zijn er nodig, alleen met helder beleid en een langdurige visie kunnen boeren vooruit.

‘Ik ben van het wenkend perspectief. Ontwikkel een goed bedrijfsmodel, dan volgen andere boeren wel. Denk in termijnen van minimaal dertig jaar. Hoe kunnen we het veen zo goed mogelijk behouden voor volgende generaties? Daar werken wij als boeren graag aan mee.’

Een Friese boer - uit verslag van Places of Hope

‘We gaan voor een waardevol en onderscheidend product met een Fries label. Ruraal, biodivers en wereldwijd herkenbaar. Vanuit deze visie helpen we ondernemers die die koploerspositie willen innemen.’

Douwe Hoogland – PvdA Statenlid

7. Winne mei skjin wetter en enerzjy

Dan zijn we er nog niet. It giet need op 'e Lemmer, is het gezegde. Hele warme dagen en woeste hoosbuien wisselen elkaar steeds vaker af. Deze weersextremen vragen om een brede aanpak, als we droge voeten willen houden én beschikking over voldoende water. Dat kunnen we alleen samen, daarom vind je het Wetterskip steeds terug in dit programma.

Wetterskip

- Rijk, provincie, gemeenten en het Wetterskip moeten nauw samenwerken aan de inrichting van stad en platteland door voldoende bergingscapaciteit te realiseren voor regenwater in vijvers, heraanleg van cultuurhistorische waterlopen, natuurvriendelijke oevers, gebruik van waterdoorlaatbare stenen, aanleg van waterpleinen, bergingspolders en aanleg van meer groen in bebouwd gebied. Daarmee zijn we niet alleen zuinig op ons water (60% van ons oppervlaktewater is drinkwater), het levert ook een betere woonkwaliteit op en mogelijkheden voor groene en gezonde recreatie voor iedereen, ongeacht de portemonnee.
- Vergroenen doet Wetterskip Fryslân met stevige doelen, waarin soms eerst geïnvesteerd moet worden in bijvoorbeeld een groene vloot en een eigen energieproductie voordat we het duurzame verschil kunnen maken.
- Het Wetterskip moet duurzaam het slib dat overblijft bij de waterzuivering gaan verwerken, zodat er uiteindelijk een energiefabriek ontstaat.
- Het Wetterskip moet koploper worden in het halen van energie uit oppervlaktewater.
- Cultuur kan als vliegwiel dienen voor verandering, zo hebben we gezien in 2018. Het Wetterskip omarmt samenwerkingen die ervoor zorgen dat de jonge generatie ‘waterbewust’ wordt en wellicht ook wordt aangemoedigd om werk te zoeken in deze sector. Voorstellingen of andere uitingen kunnen hierin zeker meewerken, ook voor het bewuster omgaan met ons water.
- Er zal een flink stuk dijk onderhanden worden genomen tussen Lauwersoog en Koehool. De PvdA verzet zich tegen de afspraak dat Wetterskip Fryslân 10 procent van de kosten voor zijn rekening moet nemen. De primaire waterkering is een rijksverantwoordelijkheid en op den duur niet te dragen voor een waterschap in een gebied met weinig inwoners en een lange kustlijn.

Energie en verduurzaming

- Het Iepen Mienskipfûns (IMF) behoudt een duurzame component, zodat wijken en dorpen massaal stoeptegels kunnen vervullen voor groen of daktuinen kunnen inrichten en daarmee het waterbeheer beter gaan reguleren met elkaar.
- Via het Fûns Skjinne Fryske Enerzjy (FSFE) ligt er nog een heleboel geld op de plank, we willen dat corporaties en de bouwsector worden aangezet om deze gelden goed te gebruiken, juist ook voor bewoners met een kleine portemonnee.

- Een Elkenien Grien-team van bekende ambassadeurs, verslaggevers en onderzoekers monitort zichtbaarder en beter dan nu hoe we ervoor staan met de verduurzaming, dat is nu ondermaats en lang niet genoeg om de gestelde doelen voor Fryslân te halen.
- We hebben lef en visie nodig op verduurzaming. En grote stappen. Een plan met impact is de 'Route du Soleil' tussen Bolsward en Workum. Een weg van zonnepanelen richting het zuiden. Een superplek om met de installateurs van morgen nieuwe technieken en uitdagingen aan te gaan.
- PvdA Fryslân vindt dat het opwekken van windenergie met molens gestimuleerd moet worden, zolang er geen beter alternatief voor handen is om in voldoende mate duurzame energie op te wekken.
- Dit betekent ondermeer dat er ruimte is voor dorpsmolens en 15-meter molentjes bij boerderijen.
- Zonnepanelen realiseren we zoveel mogelijk op daken van gebouwen en bedrijven.
- We zijn tegen gasboringen in de Friese bodem en onder de Waddenzee. De Waddenzee als UNESCO wereld erfgoed biedt geen plek aan activiteiten in de bodem, welke verstorend kunnen zijn aan de natuur.
- We willen geen gaswinning, zoutwinning, fracking en opsag van kernafval meer. We zijn klaar met het gerommel in onze kostbare grond.
- Grootschalige mestvergisters horen niet thuis bij de bebouwde omgeving of bij natuurgebieden.
- We zien het zeker zitten om het Waddengebied als pilot CO₂-neutraal te maken.

'Schoon water en droge voeten kosten geld. Daarvoor betalen inwoners, natuurorganisaties belasting aan Wetterskip Fryslân. Binnenkort wordt het belastingstelsel gewijzigd en daar vindt al volop discussie over plaats. Voor de PvdA is belangrijk dat het belastingstelsel eerlijk is. De sterkste schouders moeten de zwaarste lasten dragen.'

Remco Admiraal - lid AB Wetterskip

'We ha genôch te dwaan, mar yn fergelyking mei in grut part fan de wrâld ha wy it hjir sa goed. De PvdA fielt har solidair mei minsken yn lannen dêr't skjin wetter, droege fuotten en gewoan sanitair net fanselsprekkend binne. Nei it klear meitsjen fan it sanitaasjeprojekt yn Mozambique kinne we earne oars ek jild en kunde ynsette foar de sûnens en feiligens fan oaren.'

Siepie Hylkema – lid bestjoer PvdA Gewest Fryslân

PvdA Fryslân gaat ervoor dat Fryslân de doelen van het klimaatakkoord Parijs versneld haalt. Dit omdat we niet alleen het beste, maar ook het groenste en gezondste lân fan ierde willen zijn.

We willen hiervoor partnerschappen ondersteunen of initiëren. Juist in Fryslân zijn partnerschappen in opkomst (zoals Circulair Fryslân, Kening fan 'e Greide, Freonen fan Fossylfrij Fryslân). Wij geloven in deze nieuwe wegen. Noord-Nederland heeft als geen ander landsdeel de ingrediënten om de voorbeeldregio te zijn van Nederland. We hebben ruimte, de meeste gemotiveerde energiecoöperaties en gemotiveerde gemeenten, onderwijsinstellingen en een kundig bedrijfsleven. Als provincie en Wetterskip willen we dat fossielvrije denken ook dóen.

'Wie had er in 2017 van blauwe diesel gehoord? Door de Elfwegentocht waren er ineens mensen die óf een elektrische fiets kochten en vanaf toen zo naar het werk fietsten, óf biodiesel gingen tanken. Het event heeft echt mensen op een groener pad gezet. Maar ook hebben 9 stagiaires er een baan aan overgehouden.'

Bouwe de Boer - Elfwegentocht

- We willen ook het Friese MKB helpen om fossylFrij te worden door financieel instrumentarium te bieden (FSFE-geld nog aantrekkelijker maken) , handhaving milieuregels, organisatie ondersteunen
- Laagdrempelige mogelijkheden voor financiering van innovaties: er zijn momenteel tientallen startups bezig om onder de vleugels van koplopers in Fryslân (naast Omrin bijvoorbeeld de bouwbedrijven Van Wijnen en Dijkstra Draaisma, Paques, Ecostyle en DonkerGroen) mooie nieuwe producten te ontwikkelen.
- Alle gebouwen waar de provincie zelf opdrachtgever voor is worden circulair gebouwd.
- We ondersteunen een programma om in Fryslân schoon vervoer versneld in te voeren en een netwerk van blauwe diesel.
- Zon: we willen stimuleren dat zoveel mogelijk daken worden benut voor zonne-energie (warmte en stroom).
- We willen gemeenschappen die dat willen de kans geven zonneparken te ontwikkelen tot een maximum van 5 MW vermogen.

'Waar de provincie écht het verschil kan maken is in haar inkoop- en aanbestedingsbeleid. Laat aan de andere overheden zien dat het echt kan: al in 2020 minimaal 10% van alle inkoop circulair, in plaats van 2022 zoals de rijksoverheid heeft gevraagd. Makers van circulaire producten hebben soms de grootste moeite om hun aanbod in de markt te krijgen. Ze zijn op zoek naar launching customers: partijen die het lef hebben om deze nieuw ontwikkelde producten als eerste te gebruiken. En ja, dat kan mislukken... Maar de provincie zou de ruimte en het lef moeten hebben om dit toch te doen, zodat de innovaties ook een stap verder kunnen komen.'

Houkje Rijpstra - Circulair Fryslân

8. Winne mei toerisme

We zetten optimaal in op deze economische peiler. Met gemeenten willen we zorgen dat unieke plekken (in wording) beter op de kaart worden gezet. We zetten in op locatietoerisme met Sense of Place, Gastvrij Fryslân en een flinke doorontwikkeling van het toerisme langs en op het IJsselmeer.

- Met een **Deltaplan Bestemming Fryslân** wil PvdA Fryslân het toerisme een blijvend level hoger brengen: meer plezier en creativiteit in het ontvangen van gasten, meer omzet én... meer aandacht voor schitterende gebieden die achterblijven in de toeristische agenda. We moeten toerisme veel beter als economische peiler inzetten, 2018 heeft ons dat laten zien. Dat vraagt om meer investeringen in ons aanbod en de marketing daarvan.
- **Karakteristieke leegstaande panden**, unieke maar verkrottende huisjes langs de kust of op het platteland... Daar willen we mee aan de slag. In plaats van ze af te moeten schrijven, willen we onderzoeken of we kunnen investeren in deze panden als mini-hotels in een herkenbare lijn. Toeristen komen voor rust en onderscheidende plekken, bewoners kunnen daar hun brood mee verdienen.
- Met schitterende gebieden bedoelen we natuurlijk de Wadden, maar ook de Friese Wouden en de IJsselmeerkust waar nog veel meer te ondernemen valt. We willen meer visie en lef op die dossiers, dat is nodig voor zowel natuur als toerisme.

9. Winne mei kultuer en beweging

Fryslân kent een rijk cultureel leven. Dat zie je onder andere door het grote aantal toneelclubs (Fryske Krites) en de iepenlofstpullen die veel bezoekers trekken en zorgen voor verbinding in de mienskip. Maar ook een grote verscheidenheid aan festivallen en andere culturele en sportevenementen. Dat werd in 2018 nóg groter. Fryslân was dit jaar één groot podium, met impactvolle voorstellingen en projecten.

Een opmaat voor een aantrekkelijke en onderscheidende programmering waar iedereen aan mee kan doen. Voorstellingen en projecten die het verschil maakten op belangrijke thema's.

'Onze cliënten waren tot dingen in staat die wij nooit hadden verwacht. Meedoen aan culturele projecten en onderdeel zijn van de makers en de mienskip heeft ze zo'n enorme boost en zelfvertrouwen gegeven. We willen dit doorzetten. Cultuur, meedoen en meemaken voor écht iedereen.'
Begeleider - Talant

Legacy

Wat betekent dat woord nu eigenlijk? De opbrengst van culturele hoofdstad is dat je met culturele projecten het verschil kunt maken voor mensen en hun omgeving. Van 2018 hebben we geleerd dat cultuur een ongelooflijk grote economische waarde heeft, maar net zo belangrijk: een sociale waarde.

Nieuwkomers deden vriendschappen en vaardigheden op tijdens festivals. Mensen met een beperking deden mee aan de European Sports For All Games. Dorps- en wijkgenoten vonden elkaar in verhalen en voorstellingen die ze samen maakten. Een vrouw in de bijstand kreeg naar eigen zeggen weer zelfvertrouwen en werk door het maken van locatiemateriaal voor festivals. Boeren kwamen op een groen pad door blazers en voorstellingen. Blinden genoten door hulp toch van de Reuzen. Buurmeisjes uit Heechterp deden samen een circusact, verlegen trompettisten stonden op een enorm podium in Sneek, mensen met niet

aangeboren hersenletsels schitterden in een fotoreportage. Dat zelfvertrouwen en perspectief is wat ons betreft goud waard.

Wat ons betreft bouwen alle verschilmakers met cultuur door op deze drie thema's, meertalig beschreven:

Minsk Fryslân

Het losmaken, ontdekken en verder brengen van talent. Bij alle doelgroepen. Maar ook manieren waarop we armoede, eenzaamheid en beperkingen kunnen doen vergeten en daarmee kwaliteit fan leven realiseren.

Mienskip Fryslân

De manier waarop we groepen, regio's dorpen en wijken sociaal en cultureel kunnen versterken. Soms is dat door bewustwording in debat en ontmoeting, de andere keer door voorstellingen of andere projecten. Verbeeldingen en verbinding zijn het cement.

Makke yn Fryslân

De manier waarop we in onze provincie nieuwe producten, duurzame danwel circulaire economie en onderscheidend toerisme kunnen realiseren. Het 'Merk Fryslân' en de campagnes gaat verder dan de marketing en beleving van ons landschap, erfgoed, sporten en taal. Het staat ook voor onze producten, diensten en werkwijze 'Friesland Style'.

Anderzijds is een grote terugkerende happening belangrijk voor het trekken van toeristen, het bij elkaar laten komen van lokale, nationale en internationale producties en de komst van een groter publiek dan de vaste groep Friesland-fans. Het veld spreekt van een Biënnale of uiteindelijk het binnenslepen van een nieuwe titel de komende jaren. Die inschatting laten we aan het veld.

- Iedereen moet de kans krijgen om mee te praten in een programmaraad of Mienskipsrjed.
- Er moeten voldoende voorstellingen en evenementen zijn die toegankelijk zijn voor mensen in een rolstoel, maar ook met begeleiding voor mensen die doof of blind zijn.
- Er moeten voldoende voorstellingen en evenementen gratis toegankelijk zijn, zoals in 2018. Dan is cultuur voor iedereen en niet voor de happy few.
- Organisaties die subsidie krijgen, moeten zorg dragen voor gratis tickets of activiteiten
- Plekken waar kennis en debat een plek krijgen, zoals Places of Hope en Iepen Up, zijn heel belangrijk geweest om eerlijk en creatief met elkaar na te denken over onze maatschappij en toekomst. Deze plekken moeten blijven bestaan. Iedereen is er welkom en het draagt bij aan een open, sociale en betrokken wereld.
- De ticketing-garantstelling willen we graag continueren, dat betekent minder risico voor cultureel ondernemers maar wel meer grote voorstellingen en dus plezier voor iedereen.
- Merk Fryslân moet een ruimer budget krijgen om onze provincie blijvend landelijk en internationaal in de vitrine te leggen voor cultuurtoeristen.
- In 2018 is gebleken dat de Elf Steden met de fonteinen extra potentie hebben gekregen om cultuurtoeristen te trekken. Culturele Hoofdstad leert ons dat investeren in cultuur loont. Dit moet in de komende periode verder worden benut.

'It effekt fan Méér Muziek in de Klas is sa grut. De bêrn dy't musykûnderwiis krije kinne harren better konsintrere, kinne better harkje en leare gear te wurkjen.'
Oeds Westerhof – ambassadeur Méér Muziek in de Klas

Basis op orde

In 2018 hebben we gezien dat cultuur zoveel kan betekenen voor mensen. Het is een vliegwiel voor verandering, omdat je door kunst anders gaat kijken naar dingen. Naar belangrijke opgaven bijvoorbeeld, op het gebied van een sociaal en duurzaam Fryslân.

- De culturele basis moet op orde zijn, dat betekent ook passende subsidies voor bijvoorbeeld musea en theatergezelschappen. Er moet fatsoenlijk geïndexeerd worden en vergeleken worden met het culturele veld elders. Anders verliezen we juist de strijd om talent en cultuurtoerisme. Nu moeten instellingen en organisaties allerlei projecten optuigen om de begroting rond te krijgen.
- Bij het cultuurbeleid hoort het continueren van het Iepen Mienskipfûns om dorpen en wijken net dat zetje te geven voor schitterende voorstellingen en mooie initiatieven, ook op sportief gebied.
- Festivals verdienen een vaste plek in het beleid, met scherpere afspraken over geluidsoverlast voor de burens en de omgang met de natuer. Elk jaar kilo's vergunningen opnieuw aanvragen kost de makers tijd en energie, die ze ook kunnen steken in projecten met uitvinders, ouderen, mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt of andere doelgroepen die we graag bij de mienskip betrekken.
- Het scouten en opleiden van talent - dus ook het investeren in - is nu nog te fragmentarisch. Samen met Tryater, Keunstwurk, de opleidingen en de op te zetten productiehuizen moet een Talentplan worden opgezet.
- (Cultuur)sporten en muzyk op school en in de wijken wordt optimaal gestimuleerd.
- Productiehuizen voor onder andere taal en erfskip, een plek waar plezier in meertaligheid en geschiedenis voorop staat en waarmee kinderen op een hele andere manier kennis maken met taal, door jonge enthousiasmerende makers en nieuwe rolmodellen.
- We wolle folle fanatiker ynsette op it Frysk yn it basisûnderwiis. Dêr wurdt it fûnemint lein foar it aktyf brûken fan it Frysk. De ynspeksje moat net kontrolearre op oeren, mar stimulearre op taalwille en output. Gjin taalpolizei, mar taalwille :-)
- We wolle eksperimintearje mei it Frysk ferwurke yn oare fakken, in wurkwize dy't neffens ûndersikers fan de Fryske Akademy soarget foar folle mear wille en brûken fan it Frysk.
- De unike faktoaren (natuer, romte, skiednis, diversiteit) fan Fryslân steane wat ús oanbelanget folle mear sintraal as allinnich de taal. Dêrmei wurde it lessen, oer Fryslân ynstee fan in bandsje ôfdraaie.

'Ris op ekskurzje nei de Warkumerwaard en witte hokfoar fûgels at d'r yn it lân sitte, as witte wat it wurd 'bjist' betsjut, dat is like wichtich foar it gefoel by taal as in oefening yn in boekje.'

Douwe Hoogland – Steatelid PvdA Fryslân

Sport

Hoe zien de Frieze zomers er uit zonder Skûtsjesilen, kaatsen of fierljeppen? Hoe klinkt het op zaterdagochtend zonder enthousiaste kreten op het voetbalveld? Hoe trots voelen gehandicapte zeilers zich in de verse G-klasse tijdens de Sneekweek? Welke impact heeft sport op mensen die anders eenzaam en zonder inkomsten thuis zitten? Als we luidop zeggen dat Fryslân zo'n sportieve, gezonde en sociale provincie is, hebben we echt nog meer te doen op het gebied van sport en gezond bewegen.

- Meer tijd, geld en energie naar de cultuursporten, om deze te behouden is er meer aandacht nodig.
- Een gelijk speelveld in heel Fryslân voor mensen rond en onder de armoedegrens, zodat in elke gemeente op gelijke manieren gesport en meegedaan kan worden.

- Sport en beweging als regionale must om onze mensen fit hun pensioen te laten halen in een sterk vergrijzend Fryslân.
- Het ondersteunen van innovaties zoals bewegen door serious gaming, om Friese senioren thuis te kunnen laten wonen.

10. Winne mei fernijd ferfier

De verkeersinfrastructuur voor auto's is voor de komende jaren klaar. Geen nieuw asfalt meer. We zetten de komende periode vol in op veiligheid en duurzaam vervoer, met pilots en ruimte voor experiment. Want of je nu 12, 42 of 82 bent... je hebt een bestemming. School, stage, naar een goede vriendin. Zeker zijn van je reis en daarmee je toekomst en sociale leven is enorm belangrijk.

- We willen dat iedereen kan reizen op een simpele manier. Betalen met een OV kaart in elke situatie, maar ook reizen op tijdstippen die veel beter passen bij je afspraak en niet een uur later.
- Toegankelijkheid van alle vormen van OV voor senioren en rolstoelgebruikers blijft voor de PvdA belangrijk. Zeker nu steeds meer OV-lijnen vervangen worden door kleine busjes, vraagt dit opnieuw aandacht. Een fatsoenlijk deur tot deur-beleid.
- Linksom of rechtsom, er móet sneller vervoer naar en van de Randstad gerealiseerd worden. De komende 4 jaar willen we **daarom naast snellere spoorverbinding over de huidige spoorlijnen ook de Zuiderzeelijn weer op de agenda zetten. Een onderdeel hiervan is** met een goed onderzoek onder Friese forensen duidelijk krijgen welke behoefte er is en samen met toekomstmakers een scenario uitwerken voor een goed vestigingsklimaat voor hurde wurkers **in heel Fryslân** die prettig willen wonen.
- We faciliteren onderzoeken en pilots die samen reizen, knooppuntenvervoer met busjes van de post en andere bezorgdiensten mogelijk maakt. De Tomme Omheech-uitvinding van Heeg kan voor heel Fryslân een succes worden.
- We zorgen dat de wegen in Fryslân fiets-first worden. Bredere fietspaden, veiligere oversteekroutes, maar ook signalering en aanpassingen langs de weg waardoor iedereen beter op elkaar let. We gaan ervoor de verkeersveiligste regio van Europa te worden, met persoonlijke campagnes en safety-deals op scholen en bedrijven. Iedereen wil zijn/haar geliefden weer veilig thuis zien komen. Dat veiliger maken van de wegen voor zowel scholieren, forensen als toeristen realiseren we onder andere met de normalisering van de opcenten. Elkenien mot feilich thús komme.
- Veilig Verkeer Friesland. Dat willen we bereikt hebben in 2022. Om te beginnen door aandacht te hebben voor de steeds grotere verschillen in snelheid door de gebruikers van fietspaden: hardfietsers, scootmobielen, elektrische fietsen, schoolkinderen (met zijwieltjes), etc.
- Voor bewoners maar ook toeristen met een smalle beurs zijn wandel- en fietspaden dé manier om te recreëren op een gezonde en goedkope manier. Het (her)ontdekken en stimuleren van boerenpaden of nieuw te exploiteren fietspaden is erg belangrijk.

11. Winne foar in sosjaal en takomstproof Fryslân

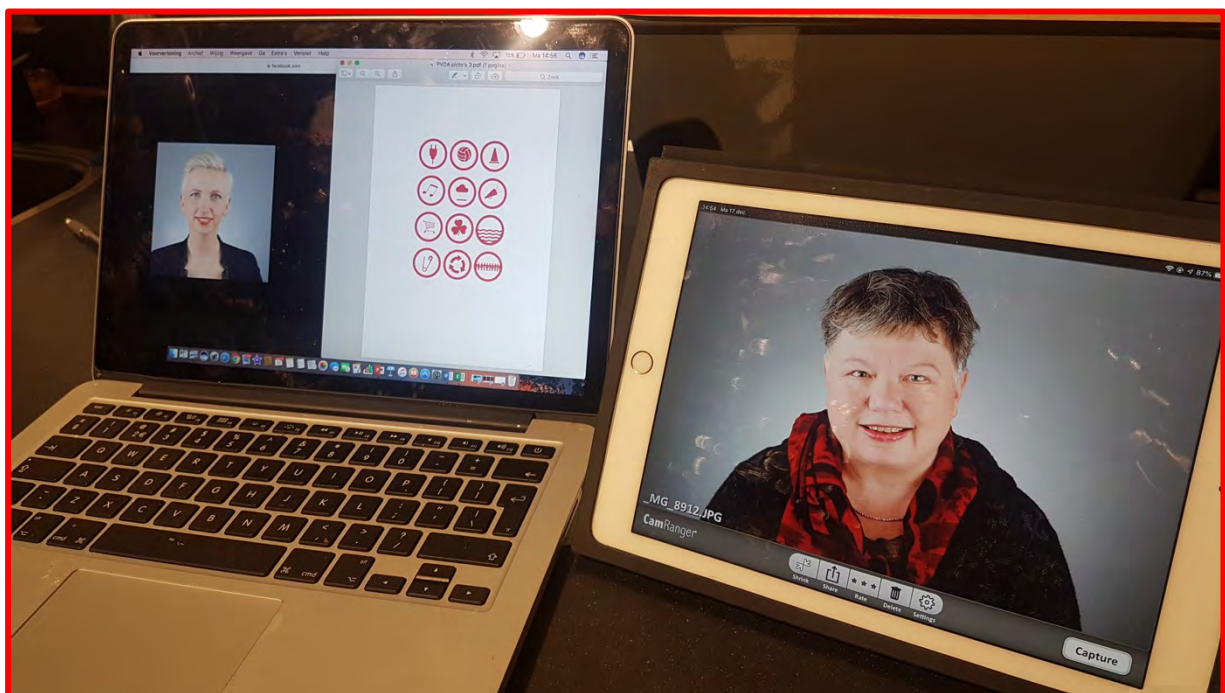
In wat voor Fryslân willen we leven? Wie willen we met elkaar zijn? Wat voor landschap en cultuur laten we na aan onze kinderen? Vragen van groot belang waar de provincie en het Wetterskip mee verantwoordelijk voor zijn.

In de voorbereiding op LF2018 hebben we geleerd door de bril van de Global Goals naar Fryslân te kijken. Veel bedrijven, scholen en andere organisaties zijn dat ook gaan doen. Voor PvdA Fryslân betekent dat in het dagelijkse doen en laten onder andere:

- Voor alle Friezen hulp wanneer nodig in het Friese zorglandschap, het opkomen voor kwetsbare doelgroepen en ondersteunen van support-organisaties.
- Een duurzaam, inclusief en fairtrade inkoopbeleid en aanbestedingsbeleid.
- Een provinciehuis en Wetterskip waar de regenboogvlag wappert om te laten zien dat iedereen zich hier veilig en thús kan voelen.
- Een ambtelijk apparaat en politieke organisatie die met hart en hoofd werken en goed denken om het milieu en de mensen.
- Een overheid die mensen fatsoenlijk betaalt, zowel in de eigen organisatie als bij werkzaamheden buiten het gezichtsveld.
- Een provincie waar op land en in water alles gedaan wordt aan leefbaarheid voor dieren en mensen.
- De PvdA voelt zich van oudsher verbonden met onderdrukten, zieken en armen op de wereld. Fryslân kan helpen door kennis te brengen naar andere delen op de wereld.
- De provincie moet personeel dat nu via inhuur of payroll aan het werk is, waaronder schoonmakers, cateringpersoneel, afdelingssecretareses en beveiligers, weer in vaste dienst nemen.

'We gaan voor een Fryslân waar ieder zijn of haar hart kan volgen, waar iedereen gezien en gewaardeerd wordt en waar iedereen op een eigen manier kan bouwen aan een mooie wereld. Voor vandaag én de toekomst.'

Programmacommissie 2019

Wat vindt de PvdA over...?

Ben jij ook graag volledig? Wil je alles weten tot achter de komma? Snap je ook dat een héle provincie met al haar kansen en uitdagingen niet te vatten is in een paar leesbare bladzijden? Lees dan verder voor onze standpunten beschreven per onderwerp. Mis je een onderwerp? Mail dan naar pvda@fryslan.frl

1. Infrastructuur

Bereikbaarheid platteland

Op het platteland moet iedereen gebruik kunnen maken van het openbaar vervoer. Belangrijke knooppunten en haltes zijn goed bereikbaar voor iedereen, ook minder validen, en er zijn voldoende en veilige fietsenstallingen (*zie ook 1. Infrastructuur: inkorten buslijnen, mobiliteitscentrale & rolstoelvriendelijk openbaar vervoer*).

Brugbediening

We zijn voorstander van centrale brugbediening op voorwaarde dat de investeringen in bedieningsapparatuur de personeelskosten van brugwachters niet overstijgen. Er moet daarnaast aandacht blijven voor de positie van brugwachters in de provincie.

Busverbindingen

Wij vinden het belangrijk dat de busverbindingen goed op elkaar en het andere openbaar vervoer aansluiten. Goede busverbindingen dragen bij aan de mobiliteit en bereikbaarheid in de stad en op het platteland (*zie ook 1. Infrastructuur: inkorten buslijnen & mobiliteitscentrale*).

De Centrale As

De gebiedsinrichting rondom De Centrale As (N356), de zogenoemde 'plus', moet volgens afspraak afgerond worden (*zie ook 6. Ruimte: gebiedsontwikkeling infrastructuur*).

De Nieuwe Afsluitdijk

De Nieuwe Afsluitdijk moet als iconische locatie gebruikt worden voor (culturele) evenementen.

De Skieding

De opwaardering van De Skieding moet maatwerk zijn in overleg met de aanwonenden. We zijn en blijven tegen een volledig nieuwe weg door het coulisselandschap.

Duurzaam openbaar vervoer

We willen dat al het openbaar vervoer in Fryslân rijdt of vaart (veerdiensten en pontjes) op schone brandstoffen.

Fietspaden

De fietspaden in Fryslân moet veilig zijn en goed op elkaar aansluiten (*zie ook 1. Infrastructuur: netwerk wandel-, fiets- en ruiterspaden, verkeersongevallen & veilige oversteekplekken*).

Friese vaarwegen

De Friese binnenhavens spelen samen met de zeehaven van Harlingen een wezenlijke rol in de Friese economie. We willen zware beroepsvaart en recreatievaart daar waar mogelijk ontvlechten. Bij onveilige situaties zoals bij Earnewâld en Terherne willen wij een integrale gebiedsontwikkeling (*zie ook 1. Infrastructuur: Prinses Margriet-kanaal*). De gemeente Heerenveen krijgt de tijd om een alternatief te zoeken voor een vaarverbinding naar Heerenveen en de financiering ervan.

We ondersteunen de inwoners van de eilanden bij het verbeteren van de kwaliteit van de veerdiensten. Hierbij gaat het om tarieven, vaarduur en aansluiting op openbaar vervoer. Over een aantal jaren neemt de provincie de concessie verlening over van het Rijk: de PvdA zet zich in voor een robuuste overgang.

Infrastructuur

Zorgvuldigheid en veiligheid staan bij infrastructurele projecten voorop. Bij werkzaamheden aan wegen is goede communicatie essentieel, zodat weggebruikers, omwonenden en bouwvakkers weten welke hinder en overlast zij kunnen verwachten. Bij de aanleg van nieuwe wegen is een goede landschappelijke inpassing essentieel.

Inkorten buslijnen

Het inkorten van buslijnen willen we alleen toestaan bij dorpen waar er draagvlak voor is. Bewoners moeten meedenken over de toekomst van hun lokale buslijnen.

Lelystad Airport

Voordat er extra vliegbewegingen plaatsvinden van en naar Lelystad Airport moet er eerst een herindeling van het luchtruim plaatsvinden. Daarbij is inspraak en openheid richting de burgers van alle betrokken provincies noodzakelijk.

Mobiliteitscentrale

Openbaar vervoer naar en van grote kernen, zoals Leeuwarden en Drachten, vinden we van essentieel belang. De mobiliteitscentrale heeft als doel om in buitengebieden de bereikbaarheid en mobiliteit te verbeteren. Het combineert openbaar vervoer met doelgroepenvervoer.

N381

De gebiedsinrichting rondom de N381 (Drachten-Drentse grens) moet volgens afspraak afgerond worden.

Netwerk wandel-, fiets- en ruiterspaden

We willen een netwerk van wandel-, fiets-, en ruiterspaden die perfect aansluiten. Fietsers en wandelaars en ruiters moeten daarnaast in het donker ook veilig over fiets-, wandel- en ruiterspaden kunnen gaan. We zijn een voorstander van snelle fietsroutes.

Opstapper

De Opstapper, busvervoer op afroep vanaf een vast overstappunt, vinden we een mooie vorm van combinatievervoer. Samenwerking met gemeenten is hierbij nodig.

Prinses Margriet-kanaal

We vinden dat er een gedegen onderzoek met concrete oplossingen moet komen wat betreft de veiligheid op het Prinses Margriet-kanaal. Er moet zorgvuldig omgegaan worden met het natuureiland De Burd en De Alde Feanen. Oplossingen van een eventuele nieuwe vaarweg naar Drachten moeten dan ook goed worden ingepast binnen een totaal ontwikkelingsplan. Hierbij moeten De Alde Feanen zowel als natuureiland De Burd zoveel mogelijk ontzien moeten worden.

Rolstoelvriendelijk openbaar vervoer

Al het openbaar vervoer moet rolstoeltoegankelijk worden en het ov-personeel moet hulp bieden aan mensen die met een rolstoel willen reizen. We willen dat de provincie in de aanbesteding van de toekomstige ov-concessies opneemt dat het openbaar vervoer, de haltes en stations rolstoeltoegankelijk moeten zijn. Dit alles conform het VN-verdrag voor de rechten van mensen met een beperking.

Ruiterpaden

De ruiterpaden in Fryslân moet veilig zijn en goed op elkaar aansluiten (*zie ook 1. Infrastructuur: netwerk wandel-, fiets- en ruiterpaden & veilige oversteekplekken*).

Sluis Kornwerderzand

We zijn voorstander van de verbreding van de sluis Kornwerderzand. Een verbreding van de sluis biedt kansen voor de regio op het gebied van werkgelegenheid en de regionale economie.

Treinverbindingen

We zijn een voorstander van een extra sneltrein tussen Leeuwarden en Groningen en we vinden dat er snel een vierde trein tussen Leeuwarden en Zwolle moet rijden. De stoptreinverbindingen vanuit Leeuwarden richting de Randstad moet goed aansluiten zonder overbodige overstappen.

Vaargeul Holwerd-Nes

De dichtslibbende vaargeul tussen Holwerd en Nes is een ernstig probleem voor de eilanders, maar ook toeristen. Samen met de minister, staatssecretaris en Tweede Kamer moeten we dit aanpakken.

Veilige oversteekplekken

Wij vinden het belangrijk dat kinderen lopend en op de fiets veilig naar school en sportvelden kunnen. De provincie is verantwoordelijk voor de provinciale wegen en wij willen onveilige oversteekplekken bij provinciale wegen binnen vier jaar, in samenspraak met omwonenden, veilig maken.

Verkeersdoden

Nul verkeersdoden moet de provinciale ambitie moet zijn. Wij denken dat meer asfalt of technische oplossingen, zoals rotondes, daarvoor niet alleen een oplossing zijn. Juist ook verkeersgedrag, zoals het gebruik van mobiele telefoons, moet aangepakt worden.

Verkeersongevallen

In 2022 willen we 50 procent minder verkeersongevallen door fietsongelukken.

Verkeersveiligheid

Veilig van a naar b, dat is het belangrijkste op het gebied van verkeer en vervoer (*zie ook 1. Infrastructuur: veilige oversteekplaatsen, verkeersongevallen & verkeersdoden*).

Wandelpaden

De wandelpaden in Fryslân moet veilig zijn en goed op elkaar aansluiten (*zie ook 1. Infrastructuur: netwerk wandel-, fiets- en ruiterpaden & veilige oversteekplekken*).

Wegenonderhoud

Het beheer en onderhoud van wegen moet goed zijn.

2. Omgeving, natuur, landschap, landbouw

Agrarisch natuurbeheer

We willen in goed overleg met het Friese collectievenberaad een gezamenlijk uitvoeringsplan voor agrarisch natuurbeheer voor de komende jaren maken.

Akkerbouwacademie

Bij de Akkerbouwacademie moeten vergroening, biodiversiteit, bodembeheer en water belangrijke onderwerpen zijn.

Duurzame landbouw

Duurzame landbouw is voor ons de landbouw van de toekomst. Wij zien kansen om duurzame landbouw via het gemeenschappelijk landbouwbeleid te stimuleren en te versnellen. Door duurzame landbouw komen er ook minder schadelijke stoffen in de bodem en het oppervlaktewater.

Edelherten

Een (her)introductie van het edelhert in het Drents-Friese Wold biedt volgens ons economische en recreatieve kansen. Omwonenden hebben in meerderheid aangegeven dat de edelherten gewenst zijn en thuishoren in het gebied.

Eetbaar Fryslân

Of het nu gaat om groente, aardappelen of fruit, lokale producten zijn het beste voor ons milieu. We willen dat zoveel mogelijk Friezen kiezen voor lokaal geteelde en seizoensgebonden producten. Dit sluit aan bij ons streven naar vermindering van voedseltransport en het stimuleren van een gezonde leefstijl. Eetbaar Fryslân helpt hierbij en verdient onze steun.

Fairtrade

Wij vinden dat overheden het goede voorbeeld moeten geven als het gaat om eerlijke handel. Wetterskip Fryslân en provincie Fryslân blijven daarom voldoen aan de criteria voor de titels Fairtrade waterschap en provincie.

Faunaschade

Bij schade of overlast door wilde dieren moet er een passende (financiële) oplossing komen en waar mogelijk (preventieve) maatregelen getroffen worden.

Ganzenaanpak

We blijven voorstander van vier maanden winterrust en willen effectievere verjaging met afschot door aanpassing van de jachttijden en alternatieve methoden. Het vergoeden van schade vinden we een verre van optimale aanpak. Het schadevergoedingssysteem is onhoudbaar, het kost jaarlijks € 10 miljoen.

Ganzenschade

De taxatie van schade aan graslanden door ganzen wordt uitgevoerd door het Flora- en Faunafonds. Dit fonds valt onder beheer van de provincie en is belast met de uitbetaling van de schade. Bepaling van de droge stofprijs moet aansluiten bij de werkelijke marktsituatie en dag- en handelsprijzen van biologisch voer.

Grondbank

We willen een grondbank inrichten ten behoeve van gebiedsherinrichting, ruilverkaveling en bedrijfsverplaatsing. Een grondbank helpt om de gebiedsontwikkeling op het gebied van natuur, veenweide en landbouw te versnellen. Daarom willen we, ook als er geen financiële steun vanuit het Rijk komt, een provinciale grondbank inrichten (*zie ook 2. Omgeving: duurzame landbouw, 5. Water: veenweide, 6. Ruimte: gebiedsontwikkeling natuur*).

Intensieve veehouderij

We zijn tegen landbouw op industriële schaal met megastallen.

Jacht

De jacht op vrij bejaagbare soorten moet aan banden worden gelegd op het moment dat uit controle blijkt dat er een te lage wildstand is (*zie ook 2. Omgeving: wildstand*).

Kening fan 'e Greide

Initiatieven uit de bevolking zoals Kening fan 'e Greide, die als doel hebben om biodiversiteit en innovatie in de landbouw en natuurontwikkeling te stimuleren, ondersteunen we en moeten we ook in de toekomst stimuleren.

Muizenschade

Tegen overlast door muizen moeten we preventieve maatregelen treffen, zoals een hoger waterpeil, minder open landschap en koeien in de wei. Bij een explosieve vermeerdering, een muizenplaag, moeten Friese boeren die in financiële problemen komen via een kredietregeling geholpen worden. Belangrijk hierbij is de inventarisatie en taxatie van de schade.

Muskusratten

Voor veilige dijken moet de muskusrattenpopulatie onder controle blijven. Het vangen van muskusratten moet zo diervriendelijk mogelijk gebeuren.

Nationale landschappen en parken

We willen meer aandacht voor onze Friese nationale parken en landschappen. We willen ze met een recreatieve route aan elkaar verbinden. We ondersteunen daarbij samenwerkingsverbanden zoals De Friese WIJlanden (Noardlike Fryske Wâlden, De Alde Feanen en Zuidwest Fryslân).

Natuuraankoop

De aankoop van natuurgrond loopt achter. We willen het natuurnetwerk realiseren en willen doorgaan met de aankoop van natuurgronden conform het natuurpact (*zie ook 2. Omgeving: natuurpact*).

Natuurnetwerk Nederland (ecologische hoofdstructuur)

We willen het Friese deel van het Natuurnetwerk Nederland volledig realiseren (*zie ook 2. Omgeving: natuuraankoop, 6. Ruimte: gebiedsontwikkeling natuur*).

Natuurpact

We willen dat de provincie vasthoudt aan de afspraken uit het Natuurpact en het Griene Manifest Fryslân. Hiervan willen we dat er in 2019 minimaal 30 procent gerealiseerd is. We hopen dat de gezamenlijke natuurorganisaties een *right to challenge* aangaan voor het natuurbeheer (*zie ook 13. Bedrijfsvoering: recht om uit te dagen*).

Otters

We moeten maatregelen nemen om het verdrinken van otters in visfinken te voorkomen. Goede up-to-date verspreidingskaarten zijn nodig voor het toepassen en onderhouden van stopgrids en faunabuizen.

Programma Aanpak Stikstof

We onderschrijven de doelen minder stikstof, sterkere natuur en economische ontwikkeling van het Programma Aanpak Stikstof (PAS). Daarbij wegen kringloopdenken en weidegang extra zwaar als duurzame elementen.

Vissen

Met de aanleg van natuurvriendelijke oevers maken we rust- en paaigebieden voor vissen en watervogels. Wetterskip Fryslân helpt met de aanleg van vistrappen de migratie van vissen naar hun geboortegrond. Voor vissen die migreren tussen zoet en zout water is een geleidelijke overgang van belang (*zie ook 5. Water: vismigratierivier*).

Waddeneilanden

We willen zeer zorgvuldig omgaan met de bebouwing aan de kust en deze zoveel mogelijk beperken. In wet- en regelgeving moet er rekening gehouden worden met de bijzondere ligging van de Waddeneilanden. We zijn kritisch op de overdracht van de zandige kusten op de Waddeneilanden van Rijkswaterstaat naar Wetterskip Fryslân.

Waddenkustgebied

Het Waddenkustgebied langs de vaste wal heeft alle ingrediënten voor recreatie en toerisme en verdient daarom een impuls. Sense of Place en Holwerd aan Zee zijn voorbeelden van projecten die dit stimuleren (*zie ook 5. Water: waterinfrastructuur*).

Weidevogels

Extra budget voor agrarisch natuurbeheer en het uitbreiden van weidevogelkerngebieden zijn nodig om de afname van weidevogels (o.a. veldleeuwerik, Kievit en grutto) te keren. We stimuleren natuurlijke landbouw met kruidenrijk grasland. De samenwerking tussen overheden en natuur- en landbouworganisaties moeten we uitbreiden. Met passend waterbeheer draagt Wetterskip Fryslân bij aan het keren van de afname van weidevogels.

Wildschade

Bij schade of overlast door wilde dieren moet er een passende (financiële) oplossing komen en waar mogelijk (preventieve) maatregelen getroffen worden.

Wildstand

De wildstand moet eens in de drie jaar gecontroleerd worden door onafhankelijke partijen.

Wolvenaanpak

Er is begrijpelijkerwijs ongerustheid over de terugkeer van de wolf in Fryslân. We willen dat de provincie een wolvenprotocol opstelt dat zorgt voor de veiligheid van mensen een vee en tegelijk recht doet aan de natuurlijke positie van de wolf in ons landschap.

3. Milieu

Bodemdaling

Bodemdaling is erg zorgwekkend en niet acceptabel. We moeten bodemdaling door menselijk handelen, zoals door gas- en zoutwinning, stoppen. Als er schade ontstaat door dergelijke bodemdaling moet de veroorzaker dit vergoeden. Om bodemdaling als gevolg van ontwatering van veengebieden ten behoeve van landbouw te voorkomen is een integrale aanpak nodig (*zie ook 5. Water: veenweide*).

Brzo-bedrijven (verhoogd veiligheidsrisico)

Een veilige en gezonde leefomgeving voor de Friese bevolking is essentieel en vereist (pro)actief optreden op het gebied van handhaving richting Brzo-bedrijven. De provincie is eindverantwoordelijk voor het toezicht en controle op risicovolle bedrijven die vallen onder het Besluit risico's zware ongevallen (Brzo). Dat geldt voor Wetterskip Fryslân wanneer het gaat over watervergunningen.

CO₂-opslag

Geen opslag van CO₂ in de Friese grond.

Fracking

We willen geen risico's lopen op verontreiniging van ons grond- en drinkwater door fracking ten behoeve van schaliegas.

FUMO

Vergunningverlening, toezicht en handhaving vraagt de komende tijd om aanpassing vanwege de nieuwe Omgevingswet. Hoge kwaliteit van dienstverlening tegen zo laag mogelijke kosten zijn voor ons de uitgangspunten.

Gaswinning

Onder geen enkele voorwaarde nieuwe gasboringen of nieuwe (verruimde) concessies voor bestaande gaswinning.

Kernafval

Geen opslag van kernafval in Fryslân.

Kernenergie

Geen kerncentrale(s) in Fryslân.

Mijnbouwwet

Wij willen een fossielvrij Fryslân, dat betekent: overstappen op duurzame bronnen van energie, onze grondstoffen niet uitputten en zorgen dat we het milieu niet langer vervuilen (*zie ook 4. Energietransitie: zelfvoorzienend in 2025*).

Omgekeerde bewijslast

Bij schade door gas- en zoutwinning moeten de bedrijven bewijzen dat zij niet de oorzaak van de schade zijn. Deze omgekeerde bewijslast is beter dan dat individuele gedupeerden moeten aantonen dat het wel zo is.

Plastic soep

Er moet meer gedaan worden om zwerfafval en de Plastic Soep in open water te voorkomen en te bestrijden. Er moet actie komen om zwerfafval drastisch te verminderen. Ook pleiten we voor het ontwikkelen van standaarden voor het meten van micro- en nanoplastics en het invoeren van statiegeld op blikjes en petflesjes (Statiegeldalliantie).

REC Harlingen (reststoffen energiecentrale)

De REC in Harlingen moet blijven investeren op het gebied van veiligheid, de kwaliteit van het milieu en de communicatie met omwonenden. De verantwoordelijkheid voor de uitstoot van de REC ligt primair bij Omrin. We willen niet een REC die zich op zo goedkoop mogelijke wijze houdt aan de minimum wettelijke eisen. Als Omrin zich niet houdt aan de afgegeven milieuvergunning moet de provincie strikt handhaven.

Schaliegas

Onder geen enkele voorwaarde schaliegaswinning en fracking.

Thorium

Geen thoriumcentrale(s) in Fryslân.

Zoutwinning

Onder geen enkele voorwaarde nieuwe zoutboringen of nieuwe (verruimde) concessies voor bestaande zoutwinning.

4. Energietransitie

Asbestsanering

De Nederlandse overheid voert vanaf 2024 een verbod in op asbestdaken om de blootstelling van asbest te reduceren. Veel mensen krijgen de komende jaren hiermee te maken en we hebben daarom voor Fryslân een provinciaal plan van aanpak nodig.

Biovergisters

We zijn tegen grootschalige, industriële vergisters. Wel willen we kleinschalige mestvergisters voor eigen gebruik op eigen terrein toestaan (*zie ook 4. Energietransitie: mestvergisters*).

Blue energy

Het opwekken van blue energy uit zout en zoet water is een positieve ontwikkeling en het onderzoek hiernaar ondersteunen we. Na de proefinstallatie aan de Afsluitdijk ondersteunen we vanuit het Wetterskip de volgende stap van een demo-installatie aan de uitwatering van de Oude Rijn bij Katwijk.

Circulaire economie

We zijn een voorstander van circulaire economie. Wel vinden we dat circulaire economie veel breder is dan het beleidsveld 'duurzaamheid'. Het hangt samen met allerlei andere sectoren waaronder landbouw, milieu, handel, innovatie en onderwijs.

Circulariteit

Circulariteit is voor ons een belangrijke maatschappelijke opgave. Daarbij willen we een brede aanpak gericht op de volledige levenscyclus van producten en activiteiten. Hoewel belangrijk, willen we ons niet alleen richten op economisch aantrekkelijke projecten (*zie ook 4. Energietransitie: circulaire economie*).

Dorpsmolens

Verduurzaming van onderop is voor ons cruciaal. Dorpsmolens zijn een goed voorbeeld van 'mienskipszin'. Het laat zien hoe actief Friese dorpen bezig zijn met het realiseren van duurzame energie. De dorpsmolen van Reduzum is een visitekaartje voor onze provincie.

Duurzame dorpen

We zijn een voorstander van duurzame dorpen en willen die ondersteunen met een laagdrempelig adviesloket en een garantiefonds. Een speciaal keurmerk voor lokale duurzame energie-initiatieven (MienskipEnergie) vinden wij een goed idee.

Duurzame energie

Een energiemix, bestaande uit verschillende duurzame energiebronnen, vinden we erg belangrijk. Wel moeten we ervoor zorgen dat duurzame energie voor iedereen bereikbaar en betaalbaar blijft.

Energie uit oppervlaktewater

We willen dat Wetterskip Fryslân de komende periode de mogelijkheid om energie te winnen uit oppervlaktewater onderzoekt.

Energiebesparing

Alles wat we besparen hoeven we niet op te wekken. Daarom moet de provincie en het Wetterskip naast investeren in duurzame energie ook investeren in voorlichting over energiebesparing en isolatie.

Energieneutrale woningvoorraad

Wij streven naar een zo groot mogelijke energieneutrale woningvoorraad in Fryslân (*zie ook 8. Mienskip: energiezuinige huizen*).

Energiewerkplaats

We vinden het belangrijk dat lokale initiatieven op het gebied van duurzaamheid structureel ondersteund worden. Organisaties zoals de energiewerkplaats kunnen die rol vervullen.

Fryske Deal

We willen woningbouwcorporaties stimuleren om hun woningvoorraad te verduurzamen (*zie ook 8. Mienskip: energiezuinige huizen*).

Fûns Skjinne Fryske Enerzjy (FSFE)

Het Fûns Skjinne Fryske Enerzjy is, op het gebied van duurzame energie, een goed instrument om kleine én grootschalige projecten te helpen bij de financiering. Voor burgers en bedrijven moet het FSFE laagdrempelig toegankelijk zijn.

Geothermie

We zijn voorstander van geothermie en willen hier de komende jaren een versnelling in aanbrengen.

Groningse windmolens

We willen kleinere ‘Groningse’ windmolens van 15 meter hoog (ashoogte) toestaan.

Klimaatakkoord

Het klimaatakkoord van Parijs is voor ons leidend in ons streven om in 2025 zelfvoorzienend te zijn op het gebied van energie (*zie ook 4. Energietransitie: zelfvoorzienend in 2025*).

Mestvergisters

We zijn tegen grootschalige, industriële mestvergisters. Wel willen we kleinschalige mestvergisters voor eigen gebruik op eigen terrein toestaan. Het aanvoeren van mest van buiten de provincie Fryslân draagt niet bij aan de verduurzaming vanwege het grote aantal verkeersbewegingen.

Monovergisters

We zijn tegen grootschalige, industriële vergisters. Wel willen we kleinschalige mestvergisters voor eigen gebruik op eigen terrein toestaan (*zie ook 4. Energietransitie: mestvergisters*).

Nij Hiddum-Houw

Een windpark (36 megawatt) realiseren bij de kop van de Afsluitdijk mét voldoende draagvlak is en blijft ons standpunt wat betreft Nij Hiddum-Houw. Lokaal moeten ze maximaal profiteren van het windpark, er moet ruimte zijn voor lokale initiatieven en een monitoring van de lokale gezondheid is wenselijk.

Windpark Fryslân

De winst uit Windpark Fryslân moet ten goede komen aan heel Fryslân en we willen het daarom investeren in duurzaamheidsprojecten in dorpen en wijken (*zie ook 4. Energietransitie: windparken*).

Windpark kop Afsluitdijk

Op voorwaarde van voldoende draagvlak willen we een windpark (36 megawatt) realiseren bij de kop van de Afsluitdijk (*zie ook 4. Energietransitie: Nij Hiddum-Houw*).

Windparken

We zijn voorstander van windparken, als er lokaal draagvlak is en er aandacht is voor de ruimtelijke kwaliteit. Daarnaast willen we verouderde windmolens saneren en verrommeling van het landschap voorkomen.

Zelfvoorzienend in 2025

In 2015 is het klimaatakkoord van Parijs gesloten. Elke vorm van vertraging op dit belangrijke dossier vinden wij zorgelijk en ongewenst. Fryslân moet fossielvrij zijn in 2025. De provincie Fryslân en Wetterskip Fryslân geven als overheden het goede voorbeeld en zijn in 2025 energieneutraal.

Zonneparken

We zijn voorstander van zonneparken, als er lokaal draagvlak is en er aandacht is voor de ruimtelijke kwaliteit. Wij zien het liefst dat deze parken eigendom zijn van de lokale gemeenschap.

5. Water

Afvalwater

Het illegaal lozen van afvalwater door de pleziervaart moet stoppen, het vervuult onze mooie natuurgebieden. We willen voldoende innamepunten, onderzoek naar technische oplossingen, handhaving en meer voorlichting. Belangrijk is om ondernemers uit de waterrecreatiesector hierbij te betrekken.

Blauwalg

Door de warme zomers neemt de kans op blauwalg in de Friese zwemwateren toe, met risico's op gezondheidsproblemen. Goede voorlichting en tijdige communicatie blijven erg belangrijk.

Dijken

Er zal de komende jaren hard gewerkt moeten worden aan het op peil brengen van de dijken in het kader van het hoog water beschermingsprogramma (HWBP) (*zie ook 5. Water: hoog water*).

Grondwaterwinning

Het is belangrijk dat bij de winning van grondwater geen gevaarlijke stoffen of te hoge concentraties bestrijdingsmiddelen in het water terecht komen. Het Wetterskip, de provincie en waterbedrijf Vitens controleren de kwaliteit van het water.

Holwerd aan Zee

We staan achter de plannen van Holwerd aan Zee. De komende jaren moeten verdere stappen naar de realisatie gemaakt worden. We vinden een economische en recreatieve ontwikkeling van de Waddenkust van groot belang.

Hoog water

Klaar zijn voor de toekomst, betekent in onze ogen dat je niet alleen de dijken verhoogt, maar het stijgende water als uitgangspunt neemt in de ruimtelijke ordening. Wetterskip Fryslân moet blijven inzetten op innovatie met betrekking tot veiligheid, zoals onderzoek naar voorlanden, belasting van dijken en brede en multifunctionele dijken. Vroeger hebben we daar al veel over geleerd, toen bouwden we onze huizen op terpen.

IJsselmeer

We moeten zuinig zijn op de natuur in en rond het IJsselmeer. Daarnaast vinden wij het belangrijk dat we minder afhankelijk worden van zoet water uit het IJsselmeer. Dit betekent het voeren van een hoger waterpeil in de provincie om zo meer zoet water vast te houden (*zie ook 5. Water: waterpeil & zoet water*).

Kadebeheer

Kades moeten op de afgesproken hoogte worden gebracht en dit doen we op natuurvriendelijke wijze. Het aanleggen van een groot gemaal is geen compensatie of

alternatief voor de verhoging van de kades. Wetterskip Fryslân en de provincie werken samen om werk-met-werk te maken (*zie ook 5. Water: oeverbeheer*).

Klimaatadaptatie

In toekomstig beleid moet aandacht zijn voor de effecten die de klimaatverandering met zich meebrengt.

Natuurijs

We willen schaatsen op natuurijs. Bij matige vorst bevordert Wetterskip Fryslân de aangroei van ijs door aangepast peilbeheer en door het tijdig anticiperen en aanpassen van gemaalwerking.

Oeverbeheer

Oevers leggen we natuurvriendelijk aan en vaarwegen houden we op diepte volgens het baggerplan. Hierbij spelen natuur-, landschapsbehoud en recreatie een belangrijke rol. Het beheer en onderhoud van een deel van de recreatieve vaarwegen loopt op dit moment achter. Wij vinden dat de provincie terug moet naar de onderhandelingstafel met gemeenten en Wetterskip Fryslân om een concrete oplossing te bedenken en uit te voeren.

Omgevingsvisie

De nieuw op te stellen omgevingsvisie heeft gevolgen voor veel verschillende terreinen, van natuur tot verkeer en van water tot milieu. Daarom hechten we in de aanloop naar het vaststellen van het Friese omgevingsbeleid veel waarde aan een open discussie met de inwoners en de Friese gemeenten.

Oppervlaktewater

We willen een zo schoon mogelijk oppervlaktewater. Wat betreft de waterkwaliteit zijn we nog lang niet op het gewenste niveau. In onze provincie zijn het vooral verontreiniging op boerenerven en het uitspoelen van bestrijdingsmiddelen die het oppervlaktewater verontreinigen. Inzetten op duurzame landbouw helpt dit te voorkomen (*zie ook 2. Omgeving: duurzame landbouw, 3. Milieu: plastic soep, 4. Energietransitie: energie uit oppervlaktewater, 5. Water: afvalwater*).

Paalrot

Voor funderingsschade, oftewel paalrot, als gevolg van grondwaterdaling moeten de provincie en het Wetterskip verantwoordelijkheid nemen en creatief naar oplossingen zoeken. Het funderingsfonds van de provincie moet toegankelijker worden voor woningbezitters met paalrot.

Snelvaren

We zijn voorstander van proeven en locatieonderzoek voor snelvaren in de regio. Veiligheid, natuurbehoud en draagvlak in de omgeving staan voorop als we snelvaren toestaan.

Vaarwegen

We willen zware beroepsvaart en recreatievaart daar waar mogelijk ontvlechten om zo onveilige situaties te voorkomen (*zie ook 1. Infrastructuur: Friese vaarwegen*).

Veenverdroging

We willen de verdroging van het Friese veenweidegebied tegengaan met een integrale aanpak en stapsgewijze vernatting (*zie ook 5. Water: veenweide*).

Veenweide

We maken van het Friese veenweidegebied één uitvoeringsgebied waarbij in de periode tot 2030 het veenpakket stapsgewijs wordt vernat en er een maximale ontwikkeling van biodiversiteit en natuurherstel is, wat alleen mogelijk is door een landbouwtransitie naar grondgebonden en natuurinclusieve landbouw.

Vismigratierivier

We zijn voorstander van een volwaardige vismigratierivier. Met de vismigratierivier willen we de ecologische verbinding tussen het Waddengebied en het IJsselmeer herstellen.

Water in de stad

Regenwater hoort niet in het riool. In onze dorpen en steden willen we hiervoor ruimte in vijvers en vaarten. Waterzuivering kan goedkoper als we regenwater van vervuild water scheiden. We willen buurten en wijken minder stenig maken. Dat kan door aan te sluiten bij Operatie Steenbreek, maar ook door de aanleg van groene en sedumdaken, wadi's en gebruik van waterdoorlatende stenen.

Waterbewustzijn

Het waterbewustzijn onder Friezen willen we vergroten met voorlichting over waterbeheer en het nut en noodzaak van water (*zie ook 5. Water: water in de stad & waterstresstest*).

WaterCampus

WaterCampus en Wetsus kunnen alleen hoogwaardig presteren als lange termijn financiering verzekerd is. Geen twijfel over de toekomst. Geen onzekerheid. Geen aarzeling. WaterCampus en Wetsus verdienen de steun van bestuurders die ambitie, visie en vastberadenheid laten zien en voor financiële zekerheid zorgen, ook na 2020.

Waterhuishouding

We benadrukken dat er ingezet moet worden op besparen en bufferen. We moeten minder afhankelijk worden van zoet water uit het IJsselmeer.

Waterinfrastructuur

Bij de aanleg van of herstelwerkzaamheden bij waterinfrastructuur zoeken we naar koppelkansen met natuur, landbouw, toerisme, recreatie en cultuur. Bijvoorbeeld in de vorm van de aanleg van een fietspad op een dijk.

Wateroverlast

Wateroverlast willen we beperken door dijken, oevers en kaden te verbeteren. Veiligheid van de burgers staat altijd voorop. Extra waterberging helpt op plekken waar de schade het minst groot is. Omdat we zuinig zijn op zoet water houden we vast aan het beleid 'vasthouden, bergen, afvoeren'.

Waterpeil

De inrichting of functie waarvoor land gebruikt wordt moet vaker het waterpeil volgen. Oftewel, functie volgt peil. Met flexibele peilen kunnen we beter anticiperen op extreem droge of natte perioden.

Waterschapsbelasting

We moeten de lusten en lasten eerlijk verdelen tussen boeren, burgers, bedrijven en natuur. De sterkste schouders, de zwaarste lasten (*zie ook 14. Financiën: waterschapsheffingen*). Het systeem voor kwijtschelding van waterschapsbelasting voor mensen met een smalle beurs en kleine ondernemers willen we behouden. Het Noordelijk Belastingkantoor dient in de beoordeling van de kwijtschelding bijzondere bijstand niet mee te rekenen.

Waterstresstest

Waterstresstesten moeten burgers, bedrijven en overheden praktische informatie geven wat er gebeurt bij clusterbuien in steden, dorpen en op het platteland.

Waterveiligheid

We willen dat iedereen in Fryslân droge voeten houdt bij extreme regenval of als de zeespiegel stijgt. Soms hebben landbouw, natuur en burgers alleen tegengestelde belangen. Hierover zijn we duidelijk. De belangen van burgers staan voor ons altijd voorop.

Watervervuiling

De vervuiler betaalt.

Zeewering

Wij vinden dat het Rijk de primaire zeewering moet bekostigen. De komende tijd speelt dit bij de voorbereiding op de dijkverbetering Koehol-Westholwerderpolder en Westholwerderpolder-Lauwersmeer.

Zilte teelt

Wij kiezen eerder voor zilt tolerante of andere gewassen dan het doorspoelen van kleigebieden met zoet water voor uitsluitend de aardappelteelt.

Zoet water

Mensen, dieren en planten zijn afhankelijk van zoet water. We moeten daarom zuinig omgaan met het zoete oppervlaktewater en dat in de (diepe) ondergrond (*zie ook 5. Water: oppervlaktewater*).

6. Ruimte

Anita Andriesen Prijs

Wij staan voor het behoud van de Anita Andriesen prijs voor de ruimtelijke kwaliteit. Via de prijs willen wij een impuls geven aan de ruimtelijke kwaliteit van Fryslân en mensen kennis laten maken met de schoonheid van het Friese landschap.

Gebiedsontwikkeling infrastructuur

Bij de gebiedsontwikkeling van infrastructurele projecten willen we dat er altijd samen met bewoners en betrokkenen oplossingen bedacht worden om het lokale woon- en leefplezier te bevorderen. Dit alles onder voorwaarde van een goede landschappelijke inpassing (*zie ook 1. Infrastructuur: De Centrale As, De Skieding & N381*).

Gebiedsontwikkeling natuur

Het natuurnetwerk willen we volledig realiseren. Voor de ontwikkeling van natuur willen we dat er geïnvesteerd blijft worden in de volgende gebiedsontwikkelingsprojecten: Koningsdiep, Beekdal Linde, Swette-De Burd en Twizelermieden/Achtkarspelen Zuid (*zie ook 2. Omgeving: Natuurnetwerk Nederland*).

Geluidsoverlast

Met bewoners en betrokkenen moeten er oplossingen komen om geluidsoverlast tegen te gaan.

Geuroverlast

Geuroverlast kan zorgen voor fysieke en psychische problemen. Wij vinden dat de provincie actie moet ondernemen en een geurbeleid moet ontwikkelen om gezondheidsproblemen te voorkomen en mensen te beschermen.

Lichtvervuiling

Met bewoners en betrokkenen moeten er oplossingen komen om lichtvervuiling tegen te gaan.

‘Nije Pleats’-methode

De ‘Nije Pleats’-methode vinden wij een waardevol instrument om te werken aan de ruimtelijke kwaliteit in de provincie. We willen onderzoeken of deze methode, naast agrarische bebouwing, breder ingezet kan worden voor meer ruimtelijke projecten.

Reclamemasten

We zijn tegen losse grootschalige reclamemasten (hoger dan 6 meter), omdat deze bedoeld zijn om zoveel mogelijk op te vallen en onnodig het landschapsbeeld verstoren.

Ruimtelijke kwaliteit

We zijn ‘grutsk op ‘e romte’ en willen dat ruimtelijke kwaliteit en de zichtbaarheid van het landschap extra aandacht krijgt bij de inrichting van de provincie (*zie ook 6. Ruimte: Anita Andriesen Prijs*). Waar koppelmansen zijn werkt Wetterskip Fryslân mee.

7. Economie

Aanbestedingen

Maatschappelijk verantwoord ondernemen, eerlijk werk en good governance zijn voor ons de richtlijnen die toegepast en nageleefd moeten worden bij inkoop en aanbestedingen. Wij vinden dat deze richtlijnen nog beter dan nu het geval is opgenomen moeten worden in het inkoop- en aanbestedingsbeleid. Ook moet er controle plaatsvinden bij opdrachtnemers als het gaat om schijnzelfstandigheid, onderbetaling, arbeidsomstandigheden en uitbuiting (*zie ook 7. Economie: goed werkgeverschap, inkoopbeleid & maatschappelijk verantwoord ondernemen*).

Agenda Netwerk Noordoost (ANNO)

Wij vinden de samenwerking in Noordoost Fryslân van groot belang en blijven die ondersteunen (*zie ook 7. Economie: versnellingsagenda's*).

Agrofood

Agrofood vinden we een bedrijfstak met veel potentie en dynamiek waarin de provincie moet investeren. Zeker in relatie tot voedselkwaliteit en gezondheid wordt Agrofood de komende jaren steeds belangrijker.

Banen

Het verdwijnen van banen in Fryslân en elders in het Noorden is een zorgelijke ontwikkeling. Banenverlies in de lagere en middelbare sector kan leiden tot structurele werkloosheid. We zetten in op bestaanszekerheid en werk voor iedereen.

Banenverlies

Werk voor iedereen is ons streven en we willen banenverlies in alle sectoren zo veel mogelijk tegengaan (*zie ook 7. Economie: banen & overheidsinstellingen*).

Bedrijfsontwikkeling

Voor het stimuleren van bedrijfsontwikkeling willen we de ondernemersvouchers inzetten (*zie ook 7. Economie: ondernemersvouchers*).

Bedrijfsopvolging

Om Friese ondernemers te helpen met bedrijfsopvolging zetten we de ondernemersvouchers in (*zie ook 7. Economie: ondernemersvouchers*).

Breedband

We willen dat snel internet door de gehele provincie een basisvoorziening wordt (*zie ook 7. Economie: snel internet*).

Dairy Campus

Met een fonds voor structureel onderzoek willen we Dairy Campus blijven steunen (*zie ook 7. Economie: kennisinstellingen*).

De Friese eis

We zijn er voorstander van dat bij inkoop en aanbesteding van provinciaal werk aandacht is voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt, oftewel aandacht voor de Friese eis (*zie ook 7. Economie: SROI*).

Doefonds Fryslân

We willen met het Doefonds Fryslân vernieuwingen in de Friese economie stimuleren (*zie ook 7. Economie: FOM Doefonds*).

Export

We willen dat er ingezet wordt op meer export en behoud van Friese innovatie door het vinden, ontwikkelen en bevorderen van exportgebieden. Waar het Friese mkb behoefte aan heeft is zakelijke kennis en praktische tips over het vermarkten van producten. Onze waterkennis blijft een belangrijk exportartikel (*zie ook 5. Water: WaterCampus*).

FOM Doefonds

Het FOM Doefonds is een laagdrempelig instrument dat geld beschikbaar stelt voor innovatieve projecten van het mkb. We willen met het FOM Doefonds veelbelovende maatschappelijke initiatieven verder helpen.

Friese Merenproject

Een goede voorzetting van het Friese Merenproject is belangrijk. Voor de toekomst willen we dat er een brede integrale watersportvisie komt.

Friese Ontwikkelingsmaatschappij (FOM)

Het effect en de meerwaarde van de FOM, dat innovatie, export en internationaal ondernemen moet stimuleren, is niet bewezen. Voor ondersteuning van bedrijven bestaat er al een noordelijke ontwikkelingsmaatschappij (*zie ook 7. Economie: Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij*).

Gastvrijheidseconomie

De Friese gastvrijheidseconomie de komende jaren blijvend laten groeien is ons streven (*zie ook 7. Economie: recreatie en toerisme*).

Glasvezel

We willen dat snel internet door de gehele provincie een basisvoorziening wordt (*zie ook 7. Economie: snel internet*).

Goed werkgeverschap

Wij vinden dat de provincie en het Wetterskip goede werkgevers horen te zijn. Iedereen die bij of voor de provincie of het Wetterskip werkt kan rekenen op goede arbeidsvoorwaarden en arbeidsomstandigheden (*zie ook 7. Economie: aanbestedingen, inkoopbeleid & maatschappelijk verantwoord ondernemen*).

Inkoopbeleid

Het inkoopbeleid moet aangescherpt worden op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen, eerlijk werk en good governance. Het zijn voor ons de richtlijnen

die toegepast en nageleefd moeten worden bij inkoop en aanbestedingen (*zie ook 7. Economie: aanbestedingen, goed werkgeverschap & maatschappelijk verantwoord ondernemen*).

Innovatie

Wat we in Fryslân 'uitvinden' moet zijn weerslag krijgen op onze eigen economie en werkgelegenheid. Strenge regels en procedures mogen goede ideeën en echt ondernemerschap nooit in de weg staan. Geef innovatieve bedrijven de ruimte.

Innovatiecluster Drachten

We zijn positief over het innovatiecluster Drachten en vinden dat het opgenomen moet worden in het aanvalsplan internationaal ondernemen.

Innovatiepact Fryslân

Het innovatiepact Fryslân is een goed voorbeeld van een samenwerkingsverband tussen onderwijs, overheid en ondernemers (*zie ook 7. Economie: onderwijs-overheid-ondernemers*).

Internationale economie

We willen dat er ingezet wordt op meer export en behoud van Friese innovatie door het vinden, ontwikkelen en bevorderen van exportgebieden (*zie ook 7. Economie: export*).

Internet of things

Wij zijn voorstander van de ontwikkeling van *internet of things* en de mogelijkheden die het biedt op het gebied van onder andere werk, onderwijs en zorg (*zie ook 7. Economie: snel internet, 9. Zorg: domotica*).

Investeringsagenda's

Wij vinden dat de provincie de afspraken moet nakomen die het in investeringsagenda's met gemeenten maakte. Er moet sprake zijn van samenwerking op basis van gelijkwaardigheid (*zie ook 7. Economie: samenwerkingsagenda's*).

Kennisinstellingen

We zijn trots op kennisinstellingen zoals RUG/Campus Fryslân, Wetsus en Dairy Campus en blijven deze ondersteunen met een fonds voor structureel onderzoek. Van peuter tot promovendus, wij willen Fryslân de 21e eeuw inbrengen. Een florerend universitair landschap is onze ambitie.

Maatschappelijk verantwoord ondernemen

Wij hechten veel waarde aan maatschappelijk verantwoord ondernemen, eerlijk werk en good governance. De provincie en het Wetterskip geven hierbij het goede voorbeeld. Als goed werkgever horen zij zich sterk te maken voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt (*zie ook 7. Economie: aanbestedingen, goed werkgeverschap & inkoopbeleid*).

Marketing

Op het gebied van provinciale promotie en marketing zwalkt het beleid op dit moment. We vinden dat er te weinig geld en continuïteit is om van het marketingbeleid een succes te maken. Samen met gemeenten, ondernemers en Merk Fryslân moeten de provincie en het Wetterskip werken aan een meerjarig promotieprogramma.

Marrekrite

De Marrekrite, die in Fryslân duizenden gratis aanlegsteigers onderhoud, doet goed werk. Ze bevorderen het toerisme en maken ons gastvrij Fryslân nóg mooier. We blijven de Marrekrite ondersteunen. Zeker op het gebied van voorlichting over het juist afvoeren van afvalwater en recreatie op de wal is er een rol voor de Marrekrite (*zie ook 5. Water: afvalwater*).

Merk Fryslân

We willen dat Merk Fryslân samen gemeenten, ondernemers, de provincie en het Wetterskip gaat werken aan een meerjarig promotieprogramma (*zie ook 7. Economie: marketing*).

Midden- en kleinbedrijf (mkb)

Het Friese mkb zorgt voor ruim 60 procent van onze werkgelegenheid, daar moeten we in blijven investeren.

Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij (NOM)

Wij zijn van mening dat door de overheid ingestelde economische steun gericht moet zijn op versterking van de werkgelegenheid en maatschappelijke ontwikkeling en niet op het vergroten van bedrijfswinsten. Er moet speciaal aandacht zijn voor lager opgeleiden en praktijkwerk. We vinden dat de bestaande ondernemersloketten meer gebundeld moeten worden.

Ondernemersvouchers

Als bedenker van de ondernemersvouchers willen we deze de komende jaren in stand houden. Met deze vouchers worden Friese mkb'ers gestimuleerd om via het ondernemersloket of het innovatiepact zakelijke kennis in te kopen over export, innovatie, bedrijfsontwikkeling en bedrijfsopvolging.

Onderwijs-overheid-ondernemers (30's)

We willen dat de overheid samen met het bedrijfsleven en de kennis- en onderwijsinstellingen een 'krachtig trio' vormt om de braindrain en de jeugdwerkloosheid in onze provincie tegen te gaan.

Overheidsinstellingen

We maken ons sterk voor het behoud van overheidsinstellingen, zoals de rechtbank in Leeuwarden en de Belastingdienst. Banenverlies moet voorkomen worden. Een goed vestigingsklimaat en bereikbaarheid helpen bij het behoud en aantrekken ervan.

Payrolling

Wij willen niet dat de provincie en het Wetterskip personeel in dienst neemt via payrolling (*zie ook 13. Bedrijfsvoering: personeelsbeleid*).

Recreatie en toerisme

In 2030 vormen recreatie en toerisme belangrijke bronnen van werk, welvaart en welzijn in Fryslân. Landrecreatie, watersport en cultuurtoerisme willen we blijven bevorderen.

Regiodeals

Om regionale projecten zoals Holwerd aan Zee en Agenda Netwerk Noordoost van de grond te krijgen willen we zoveel mogelijk regiodeals sluiten (*zie ook 13. Bedrijfsvoering: rijks geld & lobbyactiviteiten*).

RUG/Campus Fryslân

Met een fonds voor structureel onderzoek willen we RUG/Campus Fryslân blijven steunen (*zie ook 7. Economie: kennisinstellingen*).

Samenwerkingsagenda's

Wij vinden dat de provincie de afspraken moet nakomen die het in samenwerkingsagenda's met gemeenten maakte. Er moet sprake zijn van samenwerking op basis van gelijkwaardigheid (*zie ook 7. Economie: investeringsagenda's*).

Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN)

Wij zijn een groot voorstander van de samenwerking met onze buurprovincies in SNN-verband.

Schijnconstructies

Schijnconstructies accepteren we niet (*zie ook 7. Economie: aanbestedingen*).

Snel internet

Snel internet moet een basisvoorziening zijn. We strijden ervoor om zo snel mogelijk overal in de provincie snel internet aan te leggen. We staan positief tegenover het idee van een eigen provinciaal kabelbedrijf en willen zoveel mogelijk huishoudens, zo goedkoop mogelijk aansluiten op snel internet.

SROI (social return on investment)

We willen een speciale SROI-paragraaf in het aanbestedingsbeleid voor extra banen, leerwerkplekken en stageplekken voor mensen met een arbeidsbeperking of afstand tot de arbeidsmarkt. De provincie en het Wetterskip hebben een voorbeeldfunctie bij het aannemen van mensen met afstand tot de arbeidsmarkt. Of het nu gaat om een uitkeringsgerechtigde huismoeder, een chronisch zieke pas afgestudeerde jongere of een gedeeltelijk afgekeurde vijftigplusser.

Stadsconvenanten

De provincie dient afspraken te maken met stadsgemeentes, individueel of collectief, over hun ontwikkeling, naar voorbeeld van de samenwerkingsagenda's (*zie ook 7. Economie: investeringsagenda's & samenwerkingsagenda's*).

TopDutch

Wij vinden het goed dat er samenwerking in Noord Nederland plaatsvindt onder de naam TopDutch. De promotie voor Noord Nederland moet voortgezet worden.

Topinkomens

Overmatige beloning van bestuurders en toezichthouders is volkomen onwenselijk. Binnen de (semi) publieke sector moet de Wet normering topinkomens (WNT) de standaard zijn.

TTIP

TTIP, het mogelijke vrijhandelsverdrag tussen de Europese Unie en de Verenigde Staten, vinden we een slecht idee. Het heeft een te grote negatieve impact op ons milieu, ons mkb en onze agrarische sector.

Versnellingsagenda's

Een gezonde economie en werkgelegenheid blijven belangrijk. De versnellingsagenda's en streekagenda's vormen een visie op de toekomst en de koers in de Friese regio's op sociaal economisch gebied. Op dit moment is Noordoost Fryslân met ANNO duidelijk koploper. We willen ook geld vrijmaken voor cofinanciering voor toekomstige versnellingsagenda's uit andere Friese regio's. Programma's zoals 'Better Wetter', onderdeel van ANNO, verdienen navolging.

Waddenfonds

Wat ons betreft moet het Waddenfonds doen waarvoor het bedoeld is: de ecologie en economie van het Waddengebied duurzaam stimuleren.

Waterinnovatie

We willen dat Wetterskip Fryslân jaarlijks € 400.000-500.000 beschikbaar blijft stellen voor kleine en grote waterinnovatie. Voorbeelden zijn: cellulose in asfalt, rietworsten voor oeverbeschoeiing en 'dipstick' testen voor waterverontreiniging. Belangrijk blijft het vinden van cofinanciering.

Watertechnologie

De sector watertechnologie biedt enorme kansen op het gebied van economie en werkgelegenheid, daarin willen we blijven investeren (*zie ook 5. Water: WaterCampus*).

Wetsus

Met een fonds voor structureel onderzoek willen we Wetsus blijven steunen (*zie ook 5. Water: WaterCampus, 7. Economie: kennisinstellingen*).

WTC-gebied

Binnen de gebiedsontwikkeling van het WTC-gebied moeten we een bijdrage leveren aan de uitwerking van de onderdelen met een bovenregionaal karakter op het gebied van duurzaamheid, geothermie, voorzieningen en onderwijs. Dit sluit aan bij de 'samenwerkingsagenda gemeente Leeuwarden – provincie Fryslân 2011-2021'.

Wurkje foar Fryslân

Met het programma Wurkje foar Fryslân willen we startups, ondernemerschap, regiomarketing en circulaire economie stimuleren. Onze focus ligt op het ontwikkelen van 'lânskip' en 'mienskip'.

Zorgeconomie

De zorgeconomie moet de komende jaren opnieuw een speerpunt zijn. We willen de kwartiermaker zorgeconomie de opdracht meegeven om het mkb te blijven stimuleren zorginnovaties te ontwikkelen (*zie ook 9. Zorg: domotica & langer thuis wonen*). We pleiten ervoor om het budget voor de zorgeconomie niet te verlagen maar juist aan te vullen.

8. Mienskip & sociaal beleid

Armoede

Het is onaanvaardbaar dat ruim één op de acht Friese kinderen opgroeit in armoede. Armoede zet kinderen al vroeg op achterstand en kan levenslang doorwerken. De provincie kan vanuit het Kansenfonds arme gezinnen helpen en ondersteunen, zodat de kinderen zich blijven ontwikkelen.

Bedrijventerreinen

Nieuwe locaties voor bedrijvigheid komen pas in beeld wanneer de oude 'op' zijn. Inbreiding gaat bij ons boven uitbreiding.

Bruisend Hart Hallum

We zijn positief over het project Bruisend Hart Hallum. Een initiatief, opgezet vanuit de dorpsgemeenschap, met als doel de leefbaarheid te verbeteren en krimp te lijf te gaan.

Campusprojecten

Lokale campusprojecten, zoals Campus Middelsee en Campus Kollum, tonen aan dat samenwerking werkt. Op deze campussen worden leerlingen opgeleid voor de lokale en regionale arbeidsmarkt. Baangarantie is daarbij het doel. We willen dat de provincie de komende periode drie nieuwe campusinitiatieven faciliteert en bestaande initiatieven stimuleert om kennis over te dragen aan andere regio's.

COC

COC moet bij nood kunnen rekenen op steun vanuit de provincie Fryslân (zie ook 8. *Mienskip: maatschappelijke organisaties & sociaal domein*).

Diversiteitslessen

Samen met organisaties zoals COC en Tûmba en de Friese gemeenten moet de provincie diversiteitslessen op scholen mogelijk maken over discriminatie, seksuele en culturele diversiteit en sociale cohesie.

Doarpswurk

Externe partijen, zoals Doarpswurk, zijn volgens ons onmisbaar bij het bevorderen van lokale leefbaarheid en het in stand houden van dorpshuizen (zie ook 8. *Mienskip: dorpshuizen en leefbaarheid*).

Dorpen

We vinden dat de provincie eigen verantwoordelijkheid heeft en houdt op het gebied van leefbaarheid in dorpen, vooral op het gebied van zorg- en onderwijsvoorzieningen op het platteland. We helpen dorpen om hun eigen organisatiekracht te versterken in hun streven naar duurzaamheid.

Dorpshuizen

We zijn een voorstander van een nieuwe dorpshuizenregeling, waarmee de provincie dorpen helpt dorpshuizen in stand te houden. De ondersteuning van externe partijen, zoals Doarpswurk, is hierbij onmisbaar.

Draagvlak

Om lokaal draagvlak te bevorderen willen we dat de provincie en het Wetterskip meer plannen maakt in co-creatie met inwoners en belangenorganisaties (zie ook 8. *Mienskip: leefbaarheid & participatie*).

Energiezuinige huizen

We willen dat de provincie sneller en voortvarender aan de slag gaat met het verduurzamen van woningen. Het is onze ambitie dat in 2030 alle woningen, ook de sociale huurwoningen, energiezuinig zijn. De komende jaren gaan we voor 5000 energie neutrale woningen.

Iepen Mienskipsfûns (IMF)

Met het Iepen Mienskipsfûns willen we leefbaarheidsprojecten in alle vormen en maten stimuleren (zie ook 8. *Mienskip: leefbaarheid*).

Jeugdzorg

Niemand mag tussen wal en schip vallen. We willen knelpunten in de jeugdzorg oplossen (zie ook 8. *Mienskip: sociaal domein*).

Jongeren en democratie

Het is belangrijk dat jongeren van zowel het voortgezet als het beroepsonderwijs betrokken worden en daadwerkelijk invloed hebben. Alle initiatieven en experimenten om jongeren meer en beter te betrekken bij democratische besluitvorming juichen we van harte toe.

Kinderpardon

We willen een ruimer kinderpardon voor kinderen die hier langer dan vijf jaar naar school gaan. Het is niet goed dat ze het land worden uitgezet.

Krimp

We willen een lange termijnvisie over de bovenregionale en provincie brede effecten van krimp. De Friese regio's moeten beter en intensiever betrokken worden bij het maken van gebiedsplannen en watergebiedsplannen.

Laaggeletterdheid

We blijven inzetten op het terugdringen van laaggeletterdheid in Fryslân. Goed lezen en schrijven zijn essentieel voor het volgen van onderwijs en het voldoen aan de minimumeisen van de arbeidsmarkt.

Leefbaarheid

Leefbaarheid moet een co-creatie zijn tussen inwoners en overheden. We willen dat de provincie samen met inwoners, gemeenten en andere belanghebbenden gaat tekenen en rekenen. De provincie hoort te luisteren naar de inbreng uit de samenleving.

We hebben oog voor de specifieke situatie van de Waddeneilanden. Alle besluitvorming van provinciale staten wordt standaard getoetst op bijzondere gevolgen voor de bewoners van de eilanden. We noemen dit: de provinciale Waddentoets.

Leefomgeving

Met een open blik willen we onderzoeken welke ruimtelijke en financiële mogelijkheden er zijn om onze leefomgeving toekomst te bieden.

Loverboyslachtoffers

Het wegwerken van wachtlijsten voor slachtoffers van loverboys moet blijvend prioriteit hebben. De slachtoffers, meestal meisjes, hebben namelijk een grotere kans om opnieuw in de gedwongen prostitutie terecht te komen als er gewacht wordt met opvang en behandeling.

Maatschappelijke organisaties

Bij nood moeten maatschappelijke organisaties kunnen rekenen op steun vanuit de provincie Fryslân (*zie ook 8. Mienskip: COC, sociaal domein, Tûmba & Zorgbelang Fryslân*).

Mantelzorg

Er moet meer aandacht komen voor mantelzorgers. Het gaat hierbij niet alleen om ondersteuning bij het zorgen voor de naasten, maar ook in de omgang met de emotionele aspecten die met mantelzorg samengaan.

Onderwijs

We blijven investeren in goed en toegankelijk onderwijs en scholing op elk niveau en voor iedereen. Van peuter tot promovendus. We geloven in een leven lang leren dat bijdraagt aan het vinden en behouden van werk. Een regionaal opleidingsfonds voor werknemers kan hierin voorzien.

Ontgroening

Steeds meer jongeren vertrekken uit onze provincie omdat ze elders werk vinden of doorgroeimogelijkheden hebben. Deze ontwikkeling vinden we zorgelijk en daarom zetten we volop in op een goed onderwijsklimaat, binnenhalen van bedrijven, het creëren van banen en een prettige leef- en werkomgeving.

Participatie

We willen dat zoveel mogelijk Friezen betrokken worden bij het bevorderen van de lokale leefbaarheid (*zie ook 8. Mienskip: dorpen, leefbaarheid, steden & wijken*).

Regenboogprovincie

Discriminatie op grond van geloof, seksuele geaardheid of afkomst mag niet getolereerd worden. We willen dat de provincie en het Wetterskip een regenboogbeleid gaan voeren dat solidariteit en tolerantie stimuleert. Om de strijd voor gelijkwaardigheid zichtbaar kracht bij te zetten willen we dat de regenboogvlag jaarlijks op 11 oktober op het provinciehuis en bij het Wetterskip wappert.

Sociaal domein

Het 'lokaal tenzij'-principe is en blijft voor ons een essentieel onderdeel van het besluit om de sociale taken over te dragen aan de gemeenten. Niemand mag tussen wal en schip vallen. Bij nood moeten maatschappelijke organisaties, zoals Tûmba, COC en Zorgbelang, kunnen rekenen op steun van de provincie. Dit geldt ook voor het oplossen van knelpunten in de jeugdzorg.

Steden

Volgens ons heeft en houdt de provincie eigen verantwoordelijkheid op het gebied van leefbaarheid in steden. Wetterskip Fryslân heeft deze verantwoordelijkheid wat betreft toekomstbestendig waterbeheer. We helpen wijken om hun eigen organisatiekracht te versterken in hun streven naar duurzaamheid.

Tolerantie

We willen dat de provincie en het Wetterskip een regenboogbeleid gaan voeren dat solidariteit en tolerantie stimuleert (*zie ook 8. Mienskip: regenboogprovincie*).

Tûmba

Tûmba moet bij nood kunnen rekenen op steun vanuit de provincie Fryslân (*zie ook 8. Mienskip: maatschappelijke organisaties & sociaal domein*).

Vergrijzing

Er is sprake van een toenemende zorgdruk, de gevolgen van de vergrijzing zijn steeds meer merkbaar en er is een toename van problemen zoals eenzaamheid. Daarom willen we inzetten op positieve gezondheid waarbij aandacht is voor een gezonde levensstijl en sociale contacten (*zie ook 9. Zorg: positieve gezondheid*).

Vluchtelingen

We moeten als Europa de handen ineen slaan en zorgen dat vluchtelingen worden gered in plaats van dat ze verdrinken. We willen bij de minister erop aandringen dat er meer humanitaire hulp en opvang voor vluchtelingen komt. Er kan gebruik gemaakt worden van leegstaande gebouwen voor tijdelijke huisvesting.

Vrijwilligers

Als waardering voor alle vrijwilligers in Fryslân willen we een jaarlijkse vrijwilligersdag organiseren en geld in de vorm van vouchers beschikbaar stellen voor het volgen van passende cursussen en trainingen.

Wijken

We helpen wijken om hun eigen organisatiekracht te versterken in hun streven naar duurzaamheid (*zie ook 8. Mienskip: steden*).

Wonen

We streven naar compact en geconcentreerd bouwen in en rondom dorpen en steden. We zien graag dat alle wijken en dorpen werken aan duurzaamheid en energiebesparing en helpen ze om optimaal gebruik te maken van subsidiemogelijkheden. Verder moet er aandacht zijn voor bereikbare en betaalbare woningen voor starters en toekomstbestendige woningen voor ouderen (*zie ook 9. Zorg: langer thuis wonen*).

Zorgbelang Fryslân

Zorgbelang Fryslân moet bij nood kunnen rekenen op steun vanuit de provincie Fryslân (zie ook 8. *Mienskip: maatschappelijke organisaties & sociaal domein*).

9. Zorg

De Friesland Zorgverzekeraar

De autonomie van De Friesland Zorgverzekeraar binnen Achmea willen we behouden, evenals de lokale werkgelegenheid en de voortrekkersrol van de zorgverzekeraar bij zorginnovaties en preventieve zorg in Fryslân.

De Sionsberg

Met ziekenhuizen zoals De Sionsberg willen we ‘zorg op maat’ in de regio garanderen (zie ook 9. *Zorg: ziekenhuizen*).

Domotica

We moeten de ontwikkeling van domotica en technische oplossingen stimuleren met als doel dat mensen langer thuis blijven wonen (zie ook 9. *Zorg: domotica & langer thuis wonen*).

Huisartsen

We willen er alles aan doen om meer huisartsen naar Fryslân te halen om de wachtlijsten voor huisartsen terug te dringen.

Langer thuis wonen

Om langer zelfstandig thuis wonen te stimuleren moet het mkb, vanuit het provinciale programma zorg economie, gestimuleerd worden zorginnovaties te ontwikkelen (zie ook 7. *Economie: zorg economie*).

Positieve gezondheid

De vitaliteit van de Friese bevolking moet meer aandacht krijgen. Door een gezonde leefomgeving te creëren kunnen we positieve gezondheid onder de Friezen stimuleren.

Ziekenhuizen

We moeten door de hele provincie bereikbare kwaliteitszorg met een passend en toekomstbestendig zorgaanbod realiseren. Dit betekent in de regio het garanderen van ‘zorg op maat’ in ziekenhuizen zoals De Sionsberg.

Zorg

We willen dat de zorg overal in Fryslân goed is. Kwaliteit, bereikbaarheid, maatwerk en preventie moeten daarbij voorop staan. Iedereen moet de zorg krijgen die hij of zij nodig heeft. In de thuissituatie hebben veel mensen baat bij een fijnmazig netwerk van zorgprofessionals en belangbehartiging.

10. Cultuur en erfgoed

11fountains

De provincie adopteerde in 2017 het fonteinproject ‘11fountains’ van LF2018 en financierde een groot deel van de aanleg. Het onderhoud en de exploitatie van de kunstwerken komt voor rekening van de gemeenten. Met een jaarlijkse ‘kletterdei’ of een alternatieve Elfstedentocht langs de fontein willen we helpen dit nieuwe culturele erfgoed in stand te houden.

Agenda 2028

Leeuwarden-Fryslân Culturele Hoofdstad van Europa 2018 moet de Friese werkgelegenheid, economie en het toerisme blijvend versterken in de jaren na 2018. We vinden het belangrijk om de Agenda 2028, oftewel de *legacy*, samen met het veld verder uit te werken en daarbij 'vrijdenkers' de ruimte te geven om kruisverbanden te leggen tussen cultuur, natuur, ecologie, (circulaire) economie, recreatie en toerisme.

Alde Fryske Tsjerken

De Alde Fryske Tsjerken zijn een voorbeeld van het erfgoed dat we koesteren en willen tonen aan een breed publiek (*zie ook 10. Cultuur: erfgoed & monumenten*).

Amateurkunst

Friese amateurkunst is, net als professionele kunst, belangrijk en hoort een volwaardig onderdeel zijn van het provinciale cultuurbeleid.

Beeldende kunst

Beeldende kunst hoort onderdeel zijn van de culturele basisinfrastructuur.

Blockbusters

Het binnenhalen van grote tentoonstellingen (blockbusters) heeft een positief effect op de bezoekersaantallen. Bij een focus op bezoekersaantallen mogen taken zoals beheer en behoud van collecties niet naar de achtergrond verschuiven.

Culturele basisinfrastructuur

We willen dat het totale culturele veld in Fryslân nu, maar ook in de toekomst, kan floreren. Er moet duidelijkheid komen over de steun die culturele instellingen ontvangen van de provincie. De lange termijn culturele basisinfrastructuur verdient zekerheid.

Cultuureducatie

Cultuureducatie voor kinderen is belangrijk om kennis te maken met kunst en cultuur. We willen dat alle scholieren kunnen deelnemen aan cultuureducatie.

Cultuurhistorie

Om onze cultuurhistorie goed over te dragen willen we dat de provincie en het Wetterskip goed zorgen voor het Friese erfgoed (*zie ook 10. Cultuur: erfgoed*).

Dans

We willen dat iedereen in het basisonderwijs kennis maakt met dans. Dans hoort thuis in de culturele basisinfrastructuur van de provincie.

Erfgoed

Ons erfgoed heeft een grote aantrekkingskracht en speelt een belangrijke rol bij het overdagen van onze Friese cultuurhistorie. Ons waterschapserfgoed, waaronder het Woudagemaal, mag hierbij niet vergeten worden. We laten Fryslân van zijn allerbeste kant zien.

Festivals

Organisatoren van festivals in Fryslân moeten ruim van te voren te horen krijgen of ze wel of niet een bijdrage van de provincie krijgen. Stroperigheid van het provinciale festivalbeleid mag niet leiden tot problemen bij de programmering.

Fries museum

Het Fries Museum moet structureel meer geld krijgen, bedoeld voor het beheer van de collectie van het museum, marketing en het organiseren van grote tijdelijke tentoonstellingen (*zie ook 10. Cultuur: blockbusters*).

Harmonieën, fanfares en brassbands (hafabra)

We willen dat de provincie Fryslân harmonieën, fanfares en brassbands waar nodig ondersteunt, aangezien deze lokaal op het gebied van cultuur bijdragen aan de leefbaarheid (zie ook 10. *Cultuur: Friese amateurkunst*).

Iepenloftspullen

Iepenloftspullen horen onderdeel te zijn van de culturele basisinfrastructuur.

Monumenten

Mensen vinden het leuk om monumentale gebouwen van binnen te bekijken. Dit stimuleren we onder andere met de Open Monumentendag. Vrijwilligers vertellen met passie over de gebouwen en geven de Friese cultuur en historie op een leuke manier door.

Musea

We willen Friese musea, binnen de culturele basisinfrastructuur, op projectbasis ondersteunen (zie ook 10. *Cultuur: culturele basisinfrastructuur*).

Muziek

We willen dat iedereen in het basisonderwijs kennis maakt met muziek. Muziek hoort thuis in de culturele basisinfrastructuur van de provincie.

Openluchtvoorstellingen

Openluchtvoorstellingen horen onderdeel te zijn van de culturele basisinfrastructuur.

Talentontwikkeling

Wij vinden dat iedereen de mogelijkheid moet krijgen om zijn of haar talent te ontwikkelen, of het nu gaat om kunst, muziek of sport. Met het grote huidige aanbod kleine initiatieven lukt dit, maar we moeten het wel behouden.

Terpen

De Friese terpen zijn een voorbeeld van het erfgoed dat we koesteren en willen tonen aan een breed publiek (zie ook 10. *Cultuur: cultuurhistorie & erfgoed*).

Toneel

We willen dat iedereen in het basisonderwijs kennis maakt met toneel. Toneel hoort thuis in de culturele basisinfrastructuur van de provincie.

11. Taal media en letteren

Dichter fan Fryslân

Met het tweejaarlijks publiekelijk benoemen van de 'Dichter fan Fryslân' brengen we het belang van poëzie als kunstvorm blijvend onder de aandacht.

Digitale hulpmiddelen

We moeten blijven investeren in Friese digitale hulpmiddelen en de beschikbaarheid ervan.

Frysk

We moatte de twadde rykstaal beskermje en takomstbestindich meitsje troch ûnder oaren it ûntwikkeljen fan oansprekkend en brûkber materiaal foar thûs, yn it iepenbiere libben en op skoalle.

Meertalig onderwijs

Wij stimuleren het Fries in het onderwijs en het concept van de drietalige school (Nederlands, Fries en Engels).

Meertaligheid

Wij willen dat meertaligheid (Nederlands, Fries en Engels) verder gestimuleerd wordt (*zie ook 11. Taal: meertalig onderwijs*).

Omrop Fryslân

Het Frysk als tweede rijkstaal rechtvaardigt een bijzondere positie voor Omrop Fryslân in het mediabestel. Een zelfstandige Omrop met een eigen redactie en een eigen hoofdredacteur is en blijft het doel. De subsidie voor Omrop Fryslân moet ingezet worden voor brede, kwalitatieve programma's.

Radio en televisie

Wy fine dat de provinsje brede, kwalitative, Frysktalige radio en telefyzjeprogramma's stypje moat (*zie ook 11. Taal: Omrop Fryslân*).

Spelling

We moeten blijven investeren in digitale hulpmiddelen en de beschikbaarheid ervan, in het bijzonder een Friese spellingscontrole. Ook moet het mogelijk worden om streektalen in te stellen (*zie ook 11. Taal: stavering*).

Stavering

We moatte trochgeand ynvestearje yn Fryske digitale helpmiddels en de beskikberheid dêrfan, yn it bysûnder de staveringshifker. Ek moat der de mooglikheid wêze om streekfarianten yn te stellen.

Taalskipper

De provinsje moat as 'taalskipper foar it Frysk' operearje rjochting de Fryske gemeenten.

12. Sport

Breedtesport

We blijven investeren in breedtesport en willen dat wandel-, fiets- en vaarroutes op elkaar aansluiten.

Elfstedenhal

We willen de ontwikkeling van en onderlinge samenwerking tussen de Elfstedenhal en Thialf blijvend stimuleren vanuit de ontwikkeling van top- en breedtesport.

Sport

Sport en gezondheid gaan hand in hand. Voorlichting over een gezonde levensstijl begint bij de allerjongsten. Daarom willen we een vervolg van het gymnastiekproject van Sport Fryslân. We blijven investeren in breedtesport en topsport (*zie ook 12. Sport: breedtesport & topsport*).

Thialf

We willen de ontwikkeling van en onderlinge samenwerking tussen Thialf en de Elfstedenhal blijvend stimuleren vanuit de ontwikkeling van top- en breedtesport.

Topsport

Op het gebied van topsport blijven we inzetten op een nieuw topsporttrainingsbad (*zie ook 12. Sport: Zwembad De Welle*), Olympisch vaarwater in Súdwest Fryslân en een goede samenwerking tussen de Friese ijsbanen (*zie ook 12. Sport: Elfstedenhal & Thialf*).

Zwembad De Welle

Samen met de gemeente Smallingerland en in overleg met NOC*NSF willen we dat de provincie een nieuw topsporttrainingsbad ontwikkelt in Drachten.

13. Bedrijfsvoering

Anoniem solliciteren

Iedereen verdient een eerlijke behandeling en een eerlijke kans op werk. Afkomst, geslacht of leeftijd mogen nooit criteria zijn om iemand af te wijzen voor een baan. We willen daarom anoniem solliciteren opnemen in de aanbesteding- en subsidievoorwaarden van de provincie en het Wetterskip.

Betaling facturen

We willen dat facturen, mits rechtmatig ingediend, binnen 21 dagen betaald worden. De provincie en het Wetterskip hebben de verantwoordelijkheid om facturen tijdig te betalen om financiële problemen bij leveranciers en externe bedrijven te voorkomen.

Contact met burgers

We moeten zoeken naar manieren om burgers bij de besluitvorming in Provinciale Staten en het Wetterskip te betrekken. Vooral voor hen die minder mondig of minder goed voor hun belangen op kunnen komen. Burgers die contact opnemen met het provinciehuis of het Wetterskip moeten oplossingsgericht te woord gestaan worden (*zie ook 8. Mienskip: draagvlak & 13. Bedrijfsvoering: klantcontactcentrum*).

Externe inhuur

Wij staan voor het opbouwen van gelijkwaardige arbeidsrelaties en vinden dat externe inhuur door de provincie en het Wetterskip moet stoppen (*zie ook 13. Bedrijfsvoering: personeelsbeleid*).

Klantcontactcentrum

We verwachten van de klantcontactcentra van de provincie en het Wetterskip dat ze burgers altijd te woord staan. Het bieden van een passend antwoord moet prioriteit hebben (*zie ook 13. Bedrijfsvoering: contact met mienskip*).

Lobbyactiviteiten

We willen meer inzicht in de lobbyactiviteiten van het provinciaal bestuur. Er moet optimaal gebruik gemaakt worden van de rijksgelden die beschikbaar zijn (*zie ook 13. Bedrijfsvoering: rijksgeld*). We moeten de kansen uit het landelijke regeerakkoord optimaal benutten door provinciaal en rijksgeld te combineren voor de Friese ambities.

Loonuitbetaling

Werknemers horen het loon te krijgen waar ze recht op hebben. We vinden dat de provincie en het Wetterskip als opdrachtgevers eindverantwoordelijk zijn voor de uitbetaling van aanbesteed werk. Ze horen te voorkomen dat werknemers maanden, zo niet jaren, wachten op hun rechtmatige loon.

Organisatie provincie Fryslân

Om de organisatieverandering binnen de provincie – medewerkers worden onderdeel van de flexpool – goed te controleren is een anoniem kwalitatief en kwantitatief overzicht nodig van de bestaande en toekomstige functies.

Organisatie Wetterskip Fryslân

Het Wetterskip behoudt een flexpool waardoor het deskundigen op tal van terreinen kan inzetten.

Personeelsbeleid

We willen dat het personeel dat nu via inhuur of payrolling aan het werk is, waaronder schoonmakers, cateringpersoneel, afdelingssecretarissen en beveiligers, weer in vaste dienst komt bij de provincie en het Wetterskip. Goed werkgeverschap staat gelijk aan het opbouwen van gelijkwaardige arbeidsrelaties.

Provinciale cao

Wij vinden dat de provincie een goede werkgever hoort te zijn. Iedereen die bij of voor de provincie werkt kan rekenen op goede arbeidsvoorwaarden en arbeidsomstandigheden (*zie ook 7. Economie: goed werkgeverschap, 13. Bedrijfsvoering: loonuitbetaling & personeelsbeleid*).

Recht om uit te dagen

Het recht om uit te dagen moeten we actief stimuleren. Er moeten zo weinig mogelijk voorwaarden gesteld worden aan het recht om uit te dagen. Het draait om de maatschappelijke meerwaarde en niet om de vraag of iets goedkoper kan.

Rijksgeld

Een lobby richting het Rijk voor financiële middelen, zoals de Regio Envelop, biedt kansen voor de topsectoren water en duurzaamheid, maar ook om de schade door gasboringen en veenverdroging te beperken en het Waddengebied te beschermen. We moeten de lat hoger leggen en ambitie tonen.

Samenwerking door provincie Fryslân

Een intensieve samenwerking met de Friese gemeenten en Wetterskip Fryslân helpt om betere, slimmere, goedkopere en breed gedragen oplossingen te bedenken voor integrale problemen. (*zie ook 7. Economie: investeringsagenda's & stadsconvenanten*).

Samenwerking door Wetterskip Fryslân

Om de doelen schoon, veilig en voldoende water te behalen werkt Wetterskip Fryslân samen met provincie Fryslân, het Rijk, gemeenten, buurtwaterschappen en Vitens.

Samenwerking provincies Groningen, Drenthe, Overijssel

Wij zijn een groot voorstander van de samenwerking met onze buurprovincies in SNN-verband (*zie ook 7. Economie: samenwerkingsverband Noord-Nederland*).

Waterschappen cao

Wij vinden dat het Wetterskip een goede werkgever hoort te zijn. Iedereen die bij of voor het Wetterskip werkt kan rekenen op goede arbeidsvoorwaarden en arbeidsomstandigheden (*zie ook 7. Economie: goed werkgeverschap, 13. Bedrijfsvoering: loonuitbetaling & personeelsbeleid*).

14. Financiën

Financieel beleid

We willen dat de provincie en het Wetterskip een gezond financieel beleid voeren. We hebben de traditie dat we goed op de centen van de overheid passen (*zie ook onderstaand kader: Financiële bijsluiter*).

Leges

We moeten alternatieven voor de leges onderzoeken vanuit het oogpunt van klantgerichtheid. Ook willen we de leges ter uitvoering van de Wet natuurbescherming op nul euro zetten.

Motorrijtuigenbelasting

Wij willen de motorrijtuigenbelasting niet verder verlagen. Het beloont namelijk de vervuilers omdat het voordeel terechtkomt bij mensen met zwaardere of meerdere auto's. Daarnaast slinkt het vermogen van de provincie door het verlagen van de provinciale motorrijtuigenbelasting.

Opcenten

Het verder verlagen van de opcenten, voor de provincie betreft dit de motorrijtuigenbelasting, vinden wij niet wenselijk (*zie ook 14. Financiën: motorrijtuigenbelasting*).

Waterschapsheffingen

Wetterskip Fryslân kent drie belastingen: watersysteemheffing, zuiveringsheffing en verontreinigingsheffing. De komende jaren willen we praten over een wijziging van het ingewikkelde belastingsysteem van de waterschappen. Voor ons zijn daarbij solidariteit, eerlijkheid en het tegengaan van vervuiling en verspilling de belangrijkste uitgangspunten (*zie ook 5. Water: waterschapsbelasting*).

Financiële bijsluiter

Voor ons houdt goed financieel beleid in dat structurele uitgaven worden gedekt door structurele inkomsten. We zijn er voorstander van dat de vervuiler betaalt, de breedste schouders de zwaarste lasten dragen en de kosten die de overheid maakt voor zaken voor inwoners zoveel mogelijk worden doorbelast (i.e., kostendekkendheid van leges).

Uitzonderingen zijn de vergunningen die worden verstrekt in het kader van een algemeen nut, zoals natuurontwikkeling (*zie ook 14. Financiën: leges*). We willen, waar dat mogelijk is, aansluiten bij de in Fryslân algemeen geldende normering van kwijtschelding.

De provincie Fryslân moet een eigen belastinggebied houden. We willen geen belasting heffen om inkomsten te verkrijgen. Het moet noodzakelijk zijn om er goede zaken voor te doen. Het ligt voor de hand om het huidige niveau van de motorrijtuigenbelasting in stand te houden (*zie ook 14. Financiën: motorrijtuigenbelasting & opcenten*).

Het vermogen wat mede afkomstig is uit de verkoop van de NUON-aandelen willen we inzetten voor wenselijke maatschappelijke doelen. De investeringen van € 300 miljoen ten tijde van de vorige economische crisis (i.e. Wurkje foar Fryslân) is daar een voorbeeld van.

Verder zijn we van mening dat geld niet op de plank hoeft blijven te liggen. Investeren, eventueel met beperkt risico, behoort tot de mogelijkheden. Als het maar investeringen zijn met financieel of maatschappelijk rendement, bij voorkeur beide. De investering in Windpark Fryslân zien we als zo'n soort investering. Het maatschappelijk rendement is duidelijk en met het financiële rendement proberen we een aantal extra doelen te bereiken zoals lokale participatie en verdere investeringen in duurzaamheid.

De extra kosten van de wensen uit dit verkiezingsprogramma kunnen naar onze mening betaald worden uit de huidige financiële middelen en reserves. Daarbij is het wenselijk dat medeoverheden maximaal meefinancieren en, waar mogelijk, fondsen aangeboord worden. Duidelijk is dat niet alle financiële heil kan en mag worden verwacht van de overheid.

Daar waar burgers, bedrijven of organisaties maatschappelijke taken zelf willen en kunnen uitvoeren hoeft de overheid het niet per se over te nemen (*zie ook 13. Bedrijfsvoering: recht om uit te dagen*). Steeds vaker gaat het om het *matchen* van geldstromen om het hoofd te bieden aan opgaven.

WINNEN OP PUNTEN

MET MARIJKE ROSKAM
IN PROVINCIALE STATEN

PvDA

JIJ. WIJ. FRYSLÂN – STEM 20/03 – LIJST 2

MIENSKIP. LÂNSKIP. WETTERSKIP. MET HENNI VAN ASTEN

PvDA

WINNEN OP PUNTEN – STEM 20/03

Hetty Jansen 2

Edou Hamstra 3

Annelies Stolp WS 3

Douwe Hoogland 4

Rolf van der Straten WS 5

Jaap Stalenburg 6

Anne Zijlstra 7

Jan Walrecht 8

Erik de Groot 9

Teun de Jong 10

Jaas Douma 11

Jamila Ennour 13

Teunis van der Veen 14

Lucas Kuipers 15

Sonja Nicolai 16